

FENYVESI LÁSZLÓ

MAGYAR-TÖRÖK DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK MÁTYÁS KIRÁLY HALÁLÁIG

Hunyadi Mátyás egyharmad évszázados regnálása idején Európa délnyugati részével, a Kelettel, a mediterrán Levantéval kialakított sokrétű kapcsolatokon belül a magyar-török-balkáni diplomáciai és egyéb érintkezések már legalább egy évszázados múltra tekinthettek vissza.¹ Mindazáltal minderről vajmi keveset tudunk, mivel e fontos történeti problematika vizsgálatát meglehetősen mostohán kezelte a történetírás, miként erre a török-magyar kapcsolatok egyik ismert kutatója határozottan felhívta a figyelmet.

„A magyar diplomáciatörténet, akárcsak korábban, ma is híjával van minden rendszerességnek és módszerességnek. Kivételnek csak a magyar-bizánci kapcsolatok alakulása számít, amely - nem annyira a par excellence történeti, hanem inkább a bizantinológiai munkálatok eredményeként - jószerivel a magyar államalapítás előzményeitől egészen Konstantinápoly bukásáig nyomon követhető... A törökellenes küzdelemben oly fontossá vált kelet-európai (magyar-lengyel, magyar-román) relációkról még ilyen munkák sem készültek. Történetírásunk egyébként, sajátosképp, inkább érdeklődik a magyar királyok törökellenes ázsiai szövetségkeresése, mint a meghatározó jelentőségű magyar-török viszony iránt. Remélhetőleg az ilyen jellegű kutatásokat serkenti majd *Kosáry Domokosnak* nemrégiben megjelent munkája, amely a

1 Az irodalmat az egyes művek második előfordulásától kezdve a szerzők vezetéknevével, a cím első szavával és a kiadás évével rövidítem.

Akdag, Mustafa: Türkiye'nin içtîmî ve iktisadî tarihi I. (1243-1459). Ankara, 1959.; *Erendil, M.*: Emergence of the Ottoman State; An Outline of the Period between 1299-1453. = *Revue Internationale d'Histoire Militaire* 46., Paris, 1980. 31-60. o.; *Minorsky, Vladimir*: The Middle East in Western Politics in the 13th, 14th and 15th Centuries. = *Journal of the Royal Central Asiatic Society*, London, 1940. 427-461. o.; *Werner, Ernst*: Die Geburt einer Grossmacht - die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus. Berlin, 1966.; *Uő.*: Sultan Mehmed der Eroberer und die Epochenwende im 15. Jahrhundert. Berlin, 1982.; *Pfeffermann, N.*: Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken. Wintenthur, 1946.; *Radonić, Jovan*: Zapadna Evropa i balkanski narodî prema turcima i prvîj polovini XV veka. Novi Sad, 1905.; *Benda Kálmán*: A keresztény közösség, Magyarország és a török hatalom a XV. században. = A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve, VI., Bp., 1936. 3-31. o.; *Spuler, Bertold*: Die europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad. = III. Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Berlin, 1935. 313-366. o.; *Stefanović, Veljan*: Kralj Matija prema Vlaškoj i Bosni. = Letopis Matice srpske, knj. 331. Novi Sad, 1932. 173-197. o.; *Schwoebel, R.*: The Shadow of the Crescent. The Renaissance Image of the Turk 1453-1517. London, 1967.; *Tardy Lajos*: Régi magyar követjárások Keleten. Bp., 1971. (2. kiad.: 1983.); *Fraknoi Vilmos*: Mátyás király magyar diplomatái. Bp., 1898. 145-151. o.; *Hazai György*: A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai. = *Levéltári Közlemények*, 1955. 26. évf. 286-295. o.; *Uő.*: Magyar-török diplomáciai kapcsolatok a XV. század végén. = Székesfehérvár évszázadai 3., Török kor. Székesfehérvár, 1977. 7-14. o.; *Szakály Ferenc*: A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365-1526). = Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. (Szerk.: *Rúzsás Lajos-Szakály Ferenc*) Bp., 1986. 11-57. o.; *Fischer, Sidney Nettleton*: The Foreign Relations of Turkey 1481-1512. Urbana, 1948.; *Teply, Karl*: Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792). = Österreich in Geschichte und Literatur. Wien, 1976. J. 20. H. 1. 14-32. o.; *Fenyvesi László*: A (Habsburg)-magyar diplomáciai kapcsolatok krónikája. = Ungnád Dávid konstantinápolyi utazásai (Ford.: *Kovács J. László*) Bp., 1986. 332-354. o.

lehető legszélesebb horizont előtt tárgyalja a Mohács előtti negyedszázad magyar diplomáciájának lehetőségeit, módszereit és eredményeit.”²

Mindazáltal, az időközben eltelt egy évtized ellenére, e remények nem teljesültek: medievisztikánk máig adós a szultáni Porta és a középkori Magyar Királyság sokrétű politikai-diplomáciai s egyéb érintkezésrendszereinek szisztematikus feltárásával. Holott erre mindenképpen sort kellene keríteni, hiszen „A magyar királyság hozzávetőlegesen 160 esztendeig (1365–1526) fontos történeti missziót teljesített a törökök balkáni előrenyomulásának lefékezésével.”³ S bár – természetesen – ez a fékező szerep döntő mértékben katonai síkon jelentkezett, melynek következtében Magyarország méltán viselhette „a kereszténység védőbástyája” minősítést, hiszen egyharmad évezreden keresztül a csapásoknak mindinkább kitett elővéd szerepére kényszerült a civilizált Nyugat fejlettebb társadalmi-gazdasági rendjének megvédésében, de voltak ennek különféle külpolitikai-diplomáciai, érintkezésbeli-kapcsolattörténeti aspektusai is. Éppen ezért, ez utóbbiak feltárására történettudományunknak jóval nagyobb súlyt kell helyeznie, hiszen évszázadokon keresztül a török(-balkáni) veszély képezte nemzeti létünk legsúlyosabb problematikáját, mert a Habsburgok hegemonisztikus nagyhatalmi törekvései *nem fenyegettek* azzal, hogy a „két tűz közé szoruló” Kárpát-medence magyar államának ki kell szakadnia a keresztény Európa Elbától keletre kiformalódó feudális rendszerének rendkívül sajátos, bonyolult és ellentmondásos, ámde a keleti despotizmusnál fejlettebb formációjából.⁴

A keleti kapcsolattörténeti kutatások legismertebb mai kutatója, Tardy Lajos ekként fogalmaz: „A világrészeken túlmutató szövetségkeresések, diplomáciai kezdeményezések kora voltaképpen Zsigmond király uralkodásának hosszú évtizedei alatt (1387–1437) kezdődött meg.”⁵

A középkori Európában a diplomácia fogalmát semmiképpen sem lehet a későbbi, mai értelemben felfogni és alkalmazni. A XIV–XV. századi „államközi”, jobbra alkalmi, esetleges és félhivatalos érintkezések, magánkapcsolatok képezték a különféle területek, országok és népek sokrétű államközi kapcsolatait. A középkor diplomáciája tehát felettebb sajátos és heterogén képet mutat: királyi követek (oratorok, nunciusok, ambassadorok), hivatalos megbízottak éppen úgy szerephez jutottak benne, mint a gyér számú diplomáciai akciók tagjainál lényegesen pontosabb és részletesebb információkhoz jutó rabok, hadifoglyok, emigránsok, orvosok, szökevények, kalmárok, hajósok, utazók, pénzügyi ágensek, üzletemberek, vám-, bányá- és adóbérlők, zarándokok, hittérítő egyháziak, kémek, kalauzok, futárok és más efféle elemek, jóllehet nem mindenkor tartoztak a legszigorúbb értelemben vett államközi missziók személyi apparátusába.⁶

2 Szakály Ferenc: Östörténet, középkor. = A felszabadulás utáni évtizedek magyar történetírása. Rövid áttekintés. = *Századok*, 1980. 114. évf. 3. sz. 358–359. o.; Kosáry Domokos: Magyar külpolitika Mohács előtt. Bp., 1978. (Gyorsuló idő).

3 Szakály F.: Östörténet... 1980. 359. o.; *Uő.*: A török... 1986. 11–57. o.

4 L. az 1. jegyzetet.

5 Tardy L.: Régi... 1983. 6., 11. o.

6 L. az 1. jegyzetet, továbbá: Tardy L.: Rabok, követek, kalmárok az Oszmán Birodalomról. Bp., 1977.; Szakály F.: Magyar diplomaták, utazók, rabok és renegátok a 16. századi Isztambulban. = Szigetvári Csöbör Balázs török miniatűrái (1570). Bp., 1983. 5–63. o.

Amikor tehát Hunyadi Mátyás a XV. század derekán új szintre emelte a középkori magyar állam török-balkáni katonapolitikáját, hírszerző szolgálatát, külpolitikáját és egyéb kapcsolatrendszerét déli – délkeleti – keleti irányban, a magyar-oszmán-török államközi érintkezések, a félhivatalos missziók és a különféle magánkapcsolatok már valamivel több, mint egy évszázados múltra tekinthettek vissza.

Mindezeket színezte az egymással antagonisztikusan szemben álló, két uralkodó világvallás, egyházi szervezet és életfilozófia, a *kereszténység* és az *iszlám* hatalmas energiákat lekötő-felőrló, nemzetközi méretekben folyó küzdelme, továbbá az oszmán-törökséggel és a római rítusú, nyugati egyházszervezettel egyaránt kapcsolatokat kiépítő keleti kereszténységnek nemcsak a török által megszállt délkelet-európai (balkáni) területeken, hanem a velencei, a magyar, a genovai és a lengyel befolyási övezetekben, sőt a Magyar Korona délvidéki régióiban, a délszláv-román határbanóságokban – helyenként a huszitizmussal, a bogumil és a patarén eretneggel együtt jelentkező –, számottevő befolyása is, melyet sem az oszmán, sem a magyar vezetés nem hagyhatott figyelmen kívül. Nem véletlen, hogy már Hunyadi Mátyás kortársa, a görög rítusú kereszténység központját meghódító II. Mehmed szultán is felismerte a keleti ortodox vallás határokat túllépő tömegbefolyásában rejlő lehetőségeket, s alig egy évvel Konstantinápoly elfoglalása után, 1454-ben új pátriárkát nevezett ki a hitbéli, kulturális és gazdasági adózási autonómiájának több-kevesebb elemét szívósan megőrző, mindazáltal az oszmán-törökség arab és perzsa elemekkel is gazdagított iszlám uralmi szisztémájába szervesen és eredményesen beépülő bizánci egyházszervezet élére. A konstantinápolyi pátriárka vallási-egyházi fennhatósága pedig nemcsak a Török Birodalom ortodox kereszténységére terjedt ki, hanem a Magyar Korona balkáni vazallus országaira, a délszláv-román határbanóságokra, sőt a magyar Délvidék már jórészt elszerbesezett szerémségi és erőteljesen szerbesező-románosodó temesközi régióira is, továbbá az erdélyi románokra, valamint a máramarosi román és rutén (kárpat-ukrán, ruszin) népességére is.

Mindezekkel nemcsak a lehető legközvetlenebbül érintett szultáni Portának, hanem a mindenkorai budai kormányzatoknak is reálisan számolniuk kellett, főként Hunyadi Mátyás hosszú regnálása idején, amidőn a nagy keleti birodalom új fővárosává kiépülő Konstantinápolyból mind nagyobb területekre sugárzott ki a szent háború, a dzsihád eszméjét hangoztató, harcoss iszlám és a mindenütt nyomában haladó bizánci ortodoxia befolyása. Mátyás kormánya a belső küzdelmekről s Nyugatról, a Német-Római Császárság részéről is fenyegetett Magyarország, továbbá a megosztott Délkelet-Európa évszázadokon át legsúlyosabb problémájának, a *török-balkáni kérdésnek* mindmennyi vetületében drasztikus kihívásoknak vettetett alá a kezdet kezdetétől. Annál is inkább, mert hiszen a keleti császárság utolsó – szinte már jelképpé emelkedő – balkáni bástyájának, Konstantinápolynak nagy nemzetközi riadalmat kiváltó ledőlése egyértelműen világossá tette mindahány európai hatalmi centrum számára, hogy az egy évszázad leforgása alatt eredeti területét megsokszorozott oszmán-török állam fiatal, tehetséges, energikus uralkodója, a Fatih (Hódító) nevet felvevő II. Mehmed nem elégszik meg a Délkelet-Európa feletti hegemonia kicsikarásával, a velencei, a magyar és a genovai befolyási övezetek megnyírásával, hanem kifejezetten világuralmi terveket dédelgetve, az antik Róma és Nagy Sándor egykori birodalmának – iszlám köntösben történő – felújítására törekszik. S valóban: Fatih uralkodásának egész időszaka (1451-1481) a szomszédos európai, ázsiai és

észak-afrikai (egyiptomi) uralkodókkal folytatott, szakadatlan háborúskodással telt el, melyeknek során mintegy megkésztette a török állam területét, népességét, gazdasági erejét és katonai potenciálját. A török történetírás és a nyugati szakkutatás II. Mehmedet tekinti a Török Birodalom igazi megalapítójának, aki országát Európa és Ázsia legerősebb nagyhatalmává fejlesztette.

Az évszázados katonai, diplomáciai és egyházpolitikai küzdelmek világhosszá tették a Porta számára, hogy a gazdaságilag jóval fejlettebb, már prekapitalista kezdeményezéseket is felmutató Európában a tengeren egyedül a hatalmas hajózási potenciállal rendelkező Velencei Köztársaság, a szárazföldön pedig az ősi, római eredetű hadiútnak centrumában elhelyezkedő Magyar Királyság képes csak gátat vetni a törökök további előrenyomulásának. Velence szárazföldi katonai ereje nem volt számottevő, míg Magyarország a tengeri hadiflottát nélkülözte. Így mindkét állam, már csak a lényegesen kisebb területük miatt is, mindössze afféle középhatalomnak számított a két földrészre kiterjedő oszmán-török nagyhatalom mellett, melynek hatalmas túlsúlyával együttesen sem versenyezhettek a balkáni érdekszférák esetleges újraelosztásában. Másrészt a kitűnő információs hálózattal rendelkező portai hatalmasságok azzal is tisztában voltak, hogy Szent Márk Köztársaságát és Budát – főként dalmáciai területi érdekeltségeik miatt – még abban az esetben is súlyos ellentétek állítják szembe egymással, ha történetesen egy oszmánellenes katonai szövetséget hoznak létre. A szultán, a dívánpasák és a magyar határ mentén őrködő szandzsákbégek pontos értesülésekkel rendelkeztek III. (Habsburg) Frigyes német-római császár (1452-1493) és Hunyadi Mátyás véget nem érő háborús konfliktusairól, továbbá a csehek és a lengyelek magyarellenes politikájáról is, melyet jobbra éppen az ellenük irányuló magyar katonai akciók motiváltak. Jól tudták azt is, hogy mindezen politikai és katonai érdekösszeütközések hátterében a Közép-Európa feletti hegemonia megszerzését célzó hatalmi törekvések húzódnak meg, melyre a „parvenü” Hunyadi Mátyás éppen úgy igényt tartott kimondva-kimondatlanul, mint az osztrák Habsburgok és a lengyel Jagellók több évszázados, legitim dinasztiai is. A Porta pontos információkkal rendelkezett Itália államainak állandó ellenségeskedéseiről, a pápának, mint az egyetemes (katolikus) keresztény egyház névleges fejének erősen korlátozott hatalmáról, s általában arról, hogy Európa megosztott országai – vezetőik szépen hangzó retorikája ellenére – képtelenek az átfogó oszmánellenes koalíció létrehozására. Minderről természetesen Hunyadi Mátyás gyakorta cserben hagyott, s a törökellenes küzdelemben jobbra csak belső erőforrásaira támaszkodni képes budai kormánya is kénytelen volt megbizonyosodni a nyugati diplomáciához ezernyi szállal kapcsolódó török-balkáni katonapolitika útvesztőjében.

Mindazáltal, a Török Birodalom lehetőségei sem voltak annyira korlátlanok, amennyire azt II. Mehmed remélni szeretne volna: valamiféle „világuralom” eléréséhez hiányzott a döntő túlsúly katonai, gazdasági, területi, politikai és népességbeli viszonylatban egyaránt. Az 1456-os nándorfehérvári hadjárat kudarcra világosan megmutatta II. Mehmed számára a teljes egészében sohasem mozgósítható birodalmi haderő XV. század közepi „akciórádiuszának” északi határát.

E felismerésekből adódik, hogy II. Mehmed háborús kormánya sohasem intézett frontális támadást Mátyás király uralkodása idején Magyarország ellen a birodalmi főerőkkel, noha az oszmán-török nagyhatalom hadipotenciálja lényegesen felülmúlta a magyar középhatalomét.

Pedig 1480 körül már rendkívül kedvezőre fordult a Porta helyzete, hiszen 1479 januárjában Velence szégyenletes békekötésre kényszerült, a török túlerő már vérbe fojtotta az albán szabadságharcot, Ragusa kivételével mindahány balkáni államot beolvasztották a birodalomba, vagy hűbéresekké tették, ugyanakkor megvetették a lábukat az itáliai Otrantó várában is, miközben Kis-Ázsiában bekebelezték az oly sokáig ellenálló, szeldzsuk-török eredetű karamániai emírséget, a Közép-Keleten pedig hosszú harcokkal felmorzsolták a legveszedelmesebb ellenfél, Uzun Haszán erőit is. Sikerei tetőpontján az ötven esztendőes török egyeduralkodó már az egyiptomi mameluk szultán elleni hadjáratra készült. Mindebből természetesen adódik a kérdés: vajon miért nem fordult a szultán Velence megregulázása után a nagy keleti birodalom összes mozgósítható főerejével a Magyar Királyság ellen?

E sorsdöntő alapkérdésben nemcsak a kortársak véleménye oszlott meg, hanem - immáron félezer év óta - az utókoré is. Ma már, kellő történelmi távlatból, megfelelő török-balkáni információs bázis alapján, a történetírás három nagy okcsoportra hívhatja fel a figyelmet. Egyfelől, a már említett hatalmi viszonyokra, melyek behatárolták a Porta mozgásszabadságát. Másfelől nem tekinthetünk el bizonyos szubjektív megnyilvánulásoktól sem, hiszen a középkori hatalmasságok döntési mechanizmusában korántsem csak a józan megfontolások, hanem a kevéssé átgondolt, emocionális faktorok is jól megfigyelhetők. II. Mehmedet pedig mind a török, mind a keresztény történetírás olyan önkényuralkodóként mutatja be, akire ez utóbbiak igen erőteljes hatást gyakoroltak. Nehezen ellenőrizhető információk szerint olyasfélét mondogatott, hogy a világ hatalmasságai közül egyedül ő, továbbá az „átkozott Jankó” (me'lún Janqo - vagyis Hunyadi János) fia, a magyar király jogosult az uralkodói cím viselésére: önmagát a mohamedán Kelet, Mátyást pedig a keresztény Nyugat tényleges urának tartotta. Tény, hogy sohasem feledte el a Hunyaditól elszenvedett nándorfehérvári vereségét, megsebesülését, szégyenletes éjszakai megfutamodását, illetve az 1463-1464-es boszniai, az 1476-os szabácsi és az 1479-es kenyérmezei kudarcokat, melyek közül különösen e legutóbbi ösztönözte megfontoltabb és átgondoltabb katonapolitika kialakítására Hunyadi Mátyás ellenállóképessé, zsoldosodó hadigépezetével szemben.

Mindazáltal úgy ítélhető meg, hogy a kiválóan megszervezett információs szolgálattal - többek között a budai királyi kancellárián ügyködő szerb kémekkel - rendelkező Hódító Mohamed mindenekelőtt amiatt tartózkodott a döntő összecsapástól Mátyás király főerőivel, mert pontos értesülésekkel bírt ellenfele katonai potenciáljáról, nyugati hadisikereiről. Mire az 1470-es évek végére II. Mehmed megszabadult legfőbb balkáni és ázsiai ellenfeleitől, addigra a koncepciózus magyar uralkodó már teljes egészében kiépítette az idegen zsoldosokból, az udvari vitézekből és a különféle zsoldos familiárisokból összetevődő állandó, reguláris hadseregét, melyhez szükség esetén egyéb, feduális jellegű, kisebb harcértékű félkatonai, irreguláris, kiegészítő, katonaparaszti (szerb vojnik, székely, kun, jász, román kenézi-határőrpaszti) és nemesi inszurgens csapatok is csatlakozhattak, főleg a török-balkáni hadszíntéren. Hunyadi Mátyás ezekben az évtizedekben számos politikai, társadalmi, gazdasági-pénzügyi, katonai és egyéb reformújjítással kísérletezett, mert felismerte, hogy a két ellenséges nagyhatalom, a török és a német birodalom támadásainak kereszttüzeiben a magyar középhatalom nemzeti függetlenségét és területi épségét csak egy erős államszervezet ütőképes hadereje szavatolhatja, mely nemcsak aktív határvédelemre képes, hanem a preventív háborúskodásokra is. Hunyadi Mátyás

dinasztikus magánélképzelései nem egy viszonylatban egybeestek a délszláv-román határbánságokkal, melléktartományokkal, balkáni vazallus államokkal rendelkező Magyar Korona alapvető államérdekeivel: három évtized alatt az egykor belső viszályok által bénított magyar középhatalmat Közép-Európa legnagyobb területű, katonailag legerősebb „regionális kisbirodalmává” fejlesztette.

Ez az Adriától a sziléziai hegyekig, az erdélyi havasoktól Felső-Ausztria határáig kiterjedő magyar „kisbirodalom” – közép-európai viszonylatban mindenképpen az volt – szétfeszítette az országot körbefogó, ellenséges nagyhatalmi gyűri gyengébbik láncszemét, a németet, míg az erősebbiket, a törököt, visszavetette az anyaország törzsterületének tulajdonképpeni határaitól jóval délebbre, a délszláv-román határbánságok, kerületi kapitányságok mögé. Ez utóbbiakból *öt újat* is megszervezett, melyek közül egyet, a zenggi kapitányságot a Velencével lepaktáló Frangepánoktól foglaltatott vissza Magyar Balázssal (Kinizsi későbbi apósával) 1469 őszén, míg a többi négyet a töröktől hódította el: nevezetesen a jajcei (1463), a szreberniki (1464) és a szabácsi (1476) bánságokat Boszniában, míg a Narenta folyó völgyében, Počitelj kővárától a tengerparti Posrednjica szigetén felépített Koš (Chos) földváráig húzódó, s 1465–1466 fordulójától kiépített kerületi kapitányságot Hum földjének nyugati szegélyén, Raguza szomszédságában.

A Közép-Európa feletti hegemoniáért, s ami ezzel egyenértékű volt, a német-római császári koronáért harcba induló Hunyadi Mátyás ezekkel a déli és nyugati területi hódításaival olyan országot kovácsolt össze, melynek gazdasági és katonai erejére támaszkodva viszonylagos stratégiai erőegyensúlyt tudott kialakítani a magyar állam legveszélyesebb ellenfelével, az oszmán-török birodalommal szemben. A rendkívül célratörően erőszakos magyar katonauralkodó nyugati politikáját bíráló kortársak és egyes későbbi kutatók általában megfélemlítettek arról, hogy mindez szétválaszthatatlanul összefüggött a korabeli magyar állam mintegy háromnegyed évszázada legsúlyosabb külső problémájával, a török-balkáni kérdéskörrel. II. Mehmed állandó területi hódításokra berendezkedő despotikus katonáállama ugyanis egyáltalán nem valamiféle statikus képet mutatott mindvégig, hanem negyed évszázad alatt területét és népességét megkétszerezte, s mindezzel gazdasági teljesítőképességét és katonai erejét is számottevő mértékben megnövelte. Ha ezekkel a kardinális változásokkal Mátyás állama – lehetőségeihez mérten, azaz a kevésbé ellenállóképes nyugati-északnyugati szomszédok irányában – nem igyekezett volna lépést tartani, akkor a leküzdhetetlen erőfölénybe kerülő török nagyhatalom egykönnyen széttörhette volna az anyaország külső védelmi övezetét, az észak-balkáni védőpajzsot, sőt a Délvidék határvédelmi rendszerét is. S amikor mindez 1512–1529 között bekövetkezett, a kivédhetetlen negatív változások katasztrofális következményekkel jártak a széteső középkori magyar állam területi integritásának és nemzeti függetlenségének összefüggő kérdéskomplexumára.

Kétségtelen, hogy II. Mehmed 1475–1476-ban, majd 1479-ben, amikor a velencei-török békekötéssel Magyarország elszigetelt helyzetbe került, három ízben is megkísérelte kitapogatni, hogy Mátyás állama mennyire képes ellenállni a hatalmas mértékben megnövekedő török potenciálnak. Ám sem Moldvában, sem Boszniában, sem Erdélyben nem tudott vereséget mérni a már megnagyobbodott területű és katonai ütőerejű magyar állam erőire, noha Mátyás személyesen csak a szabácsi hadjáratban vett részt. Ezek a katonai kudarcok megértet-

ték a Portával, hogy Mátyásnak többé-kevésbé sikerült lépést tartania a török állam megerősödésével, s így nincs lehetőség arra, hogy néhány frontális támadással megsemmisítsék a Magyar Korona észak-balkáni védőpajzsát és déli végvári rendszerét. Ez utóbbi különben – a velencei-török paktummal előállt, fenyegető katonapolitikai szituációra történő gyors reagálással – egységes irányítás alá került. Az 1479 tavaszán bevezetett délvidéki területi katonai reform eredményeként nemcsak temesi comesszé (a 12 határ menti vármegye főispánjává), hanem egyúttal az Alsó Részek főkapitányává is kinevezett Kinizsi Pál annyira „bevált”, hogy még a gyenge kezű II. Ulászló is kénytelen volt elődje döntését respektálni. 1479–1483 között II. Mehmed és utódja, II. Bajezid a minden addiginál keményebb leckék tükrében bizonyosodhatott meg a katonai patthelyzetről; az új török kormányzat rákényszerült a konzekvenciák levonására, s békét kért Mátyástól, mégpedig a magyar állam javára megszilárdult status quo alapján, feladva minden korábbi, „balkanizáló” jellegű feltételt (Nándorfehérvár átadása, évi adófizetés, segélycsapatok kiállítása, szabad átkelés biztosítása a folyókon stb.).

Arra a rendkívül fontos, ám mindmáig meglehetősen elhanyagolt kérdésre pedig, hogy a budai kormányzat képes volt-e objektíven felmérni a tényleges erőviszonyokat, egyértelmű választ kaphatunk abban az esetben, ha legalább fő vonalakban, vázlatosan áttekintjük a magyar-török diplomáciai kapcsolatok alakulását Hunyadi Mátyás 1458-as trónra lépésétől az 1490 tavaszán bekövetkező haláláig, különös tekintettel Magyarországon török-balkáni katonapolitikájának és külpolitikájának kölcsönhatásaiból fakadó, nagyobb periódusokra.⁷

A háborús évek török-balkáni diplomáciája (1458–1466)

Előjáróban le kell szögeznünk: bár a diplomáciai érintkezések konkrét megnyilvánulásaira gyakorta csak másodlagos nyomok utalnak, de az kétségtelen tény, hogy sohasem szüneteltek a magyar és a török fél között Mátyás regnálása idején sem. Olyan nagy mennyiségben maradtak fenn információk, hogy célszerűbb inkább csak a fegyverszünetekre, a béketárgyalásokra, a követküldésekre, s általában a szűkebb értelemben felfogott diplomáciai kapcsolatokra koncentrálni a figyelmet. (Egy viszonylag teljesnek mondható kép felvázolása önálló kötetbe kívánkozik.)⁸

Mátyás király uralmának első nyolc esztendejében sohasem szünetelt a magyar-török háború, jóllehet a király csak kevés hadjáratban vett részt személyesen, melyből már egyes kortársak – beleértve a császárt és a pápákat is – nemegyszer téves következtetéseket vontak le. E nyolc esztendei háborús periódust két szakaszra bonthatjuk: a defenzíva idejére (1458–1463), valamint a korlátozott célú, támadó hadjáratok szakaszára (1463–1466).⁹

7 E török-balkáni problematikát, mely véleményem szerint a XV. századi Magyarország sorsát és fejlődését egyre döntőbb mértékben meghatározó létkérdéssé rukkolt elő, részletesen tárgyalom a Zrínyi Miklós Kiadónál 1990-ben megjelenő kötetemben: „Mátyás király törökverő hadvezére, Kinizsi Pál.” Ebben részletes forrásjegyzéket és szakirodalmi tájékoztatást adok.

8 Erről az érdekes, elhanyagolt témakörrel részletesen szólok a „Török világ” Magyarországon Mátyás király korában c. kötetemben, mely a Tankönyvkiadónál jelenik meg 1990-ben.

9 Szakály F.: A török... 1986. 38–44. o.; Fenyvesi L.: Mátyás... Kézirat, I. a 7. jegyzetet; Ud.: Mátyás király fekete serege. Bp., 1990.

Az első fél évtized, 1462 novemberéig, fegyverszünet vagy békeszerződés megkötése nélkül telt ugyan el, de ez egyáltalán nem jelenti a „titkos diplomácia”, a kulisszák mögött folytatott alkudozások hiányát, melyekre jobbra szerb, görög és raguzai elemek közvetítésével került sor. Szerephez jutottak ebben egyházi személyek – katolikus dalmát és magyar papok, bosnyák ferencesek, szerb és görög kalugyerek-, továbbá a havasalföldi román vajdák, valamint Mátyás boszniai és hercegovinai katona familiárisai, illetőleg a nagy múltú Branković szerb fejedelmi família két tagja is: az apjához hasonlóan, hosszú életkort megélt Mara szultána, s a vak Grgur törvénytelen fia, Vuk despota, aki 1464 végétől magyar emigrációban tevékenykedett. Helyileg ezek a gondosan titkolt alkudozások jobbra a megszállt Szerbia északi központjához, Smederevo szandzsákszékhelyhez kötődtek, illetve ennek magyar ellenpólusához, az egykori szerb fővárosból 1427-től „Magyarország kapujává” átminősült Nándorfehérvárhoz. Előbukkan azonban az alkudozások színhelyeként a magyar királyi székhely, Buda is, miként Erdély két szász centruma, Brassó és Szeben, továbbá Várad, illetve a Délvidék legfejlettebb agrárvárosa, Szeged. Jellemző, hogy ezeket a titkos megbeszéléseket a pápák és a Kárpát-medencében működő legátusai – akik különben is jobbra a törökellenes keresztes hadjárat szervezése végett érkeztek ide –, élesen elleneztek, és egészen 1462 végéig sikerrel meg is akadályozták. Említésre érdemes, hogy eme tisztázatlan körülmények között és módon folytatott akciókról többnyire a Budán működő velencei, esetleg milánói vagy más ágensek adtak hírt, illetve – egyéb források alapján – Velencéből írtak róluk a kormányzat emberei, idegen diplomaták, kereskedők és mások. Természetesen nem maradt ki a sorból Raguzza sem, a török–magyar diplomáciai érintkezések és Szkander bég haláláig, 1467-ig tartó magyar–albán kapcsolatok legaktívabb balkáni központja.¹⁰

Míndezek részletezésére itt nincs terünk, de az 1462-es fegyverszünetről érdemes röviden megemlékezni. Ennek az előkészületei még 1461-re nyúltak vissza, és szerephez jutott benne egyfelől a drinápolyi szerájban élő Mara Branković özvegy szultána (ő 1458-ban menekült ide Smederevóból), valamint a nándorfehérvári szerbek görög vallású metropolitája, Grigorije is. Később előtérbe került Havasalföld, mert a fegyverszünet közvetítésében végül is az új vajda, Radu játszotta a legfontosabb szerepet, aki – minden bizonnyal II. Mehmed tudtával – a seregével közeledő Mátyás király elé vonult Szebenbe, s novemberben letette a hűségesküt. Mivel a fennmaradt szórványadatok szerint a magyar–török fegyverszünet megkötésére az év végén került sor, a török megbízottak valószínűleg Raduval érkeztek Erdélybe a szultán al-dunai táborából. Mátyás azt akarta, hogy a fegyverszünet híre ne érje teljesen váratlanul a pápát, ezért már jóval korábban megírta római követének – bár eléggé burkolt és talányos formában –, mire készül: „Végtére is, kényszerből tesszük, amit tesszünk, avégből, hogy országunknak kevésbé árthasson a jövendő.” Indoklásul természetesen a keresztény hatalmak nagyfokú közönyét hozta fel, az anyagi segítség elégtelen voltát, avagy teljes elmaradását, Hunyadi János fia azonban nem kívánt dicsekedni a „pogánnyal” kötött egyezséggel, s a lehető legnagyobb titokban tartotta az azzal kapcsolatos körülményeket. Azt sem tudjuk, hány évre kötötték meg a fegyvernugvást, de elképzelhető, hogy legalábbis hallgatólagosan elismerték az új „vlach” vajda kettős függőségét. Mátyás sem ekkor, sem később nem üzte ki őt a Havasalföldről, noha

10 L. az 1. jegyzetet, különös tekintettel a török-balkáni szakirodalomra!

már 1462 nyarán azért vezette erre a seregét, hogy visszahelyezze trónjára Radu bátyját, a szultán által elűzött, hírhedt Vlad Ţepeş. Börtönbe azonban mégsem a „törökös” Radu került, hanem bátyja, a törökirtő „Karós vajda” (Kazikli vojvoda – miként a korabeli török krónikások nevezték). Vlad „árulása” nincs kellőképpen dokumentálva; meglehet, egészen egyszerűen a fegyverszüneti kompromisszumhoz vezető „nagypolitika” áldozata lett, s került egy évtizedre „házi fogságba”. Mindazonáltal ez a furcsa fegyverszüneti egyezség igencsak kérészeletűnek bizonyult, hiszen már a következő év tavaszának közepén elsöpörték a boszniai hadiesemények.¹¹

Az 1463-as boszniai hadműveletek kapcsán említésre érdemes, hogy többhavi ostrom eredményeként, végül kapitulációs egyezség révén került Mátyás kezére a főváros, Jajce. December 25-én adta fel Harambasi Iljász bég, aki feltehetően maga is bosnyák eredetű mohamedán lehetett (a harámbasák a délszláv martalócok csapatparancsnokai voltak), s a páratlan hősiességgel védekező várórség zömével átállt a magyar uralkodó szolgálatába. Ezt követően számos kisebb erősség is békés úton került Mátyáshoz, köztük a közeli Zvečaj is, melynek egy ostrovicei szerb, Konstantin Mihailovič volt a dizdája (várnagya), akit Novo Brdo 1455-ös elfoglalásakor soroztak be janicsárnak, s kényszerítették át a mohamedán vallásra. Ő is visszatért a kereszténységre, beállt a király seregébe, majd elvetődött Lengyelországba, ahol megírta memoárját, mely a korabeli török-balkáni állapotok egyik legértékesebb elbeszélő forrása. A következő esztendőből azt érdemes megemlítenünk, hogy Stefan herceg legidősebb, vele csaknem mindenkor hadilábon álló fia – egyébként Mátyás vazalusa – 1464-ben lepaktált a Portával. Viszont az őszi hadiesemények idején átállt magyar oldalra Isza ruméliai beglerbég szerb huszárjainak, a könnyűlovas deliknek a parancsnoka, Vuk Brankovič despota, aki már 1465 elején fontos szerephez jutott Mihál-oglu Ali smederevói szandzsákbég és a nándorfehérvári bán embereinek megbeszélésein. Fegyverszünetet azonban most sem kötöttek, Mátyás király nem adott *salvus conductus* a bég Nándorfehérváron rostokoló követségének.¹² Egyébként

11 *Uzunçarşılı, T. H.*: Osmanlı tarihi II. Ankara, 1964. 24–26., 67., 73–77. o.; Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára (OSZKK). Oct. Hung. 634/1. Fraknoi-gyűjtemény, nr. 128. (1462. V. 29.); *Dinić, Mibailo*: Poklad beogradskog mitropolita Grigorija iz XV. Veka. = Zbornik za istoriju Južne Srbije i susednih oblasti I. Beograd, 1963. 27–33. o.; *Uő.*: Gradja za istoriju Beograda u srednjem, veku. II. knj. Objavio: – Beograd, 1958. 73–78. o.; *Kalić-Mijušković, J.*: Beograd u srednjem veku. 1967. 189. o.; *Čuk, R.*: Carica Mara. = Uo. 25–26. knj. 1979. 53–97. o.; *Čirković, S.*: Herceg Stefan Vukčie-Kosača i njegovo doba. Beograd, 1964. 231–246. o.; *Radonić, J.*: Zapadna ... 1950. 96–103. o.; *Fraknoi V.*: Mátyás ... I. 1983. 28. o.; *Salamon Ferenc*: Magyarország a török hódítás korában. Bp., 1886. 41–42. o.; *Gélicz J.*: Ragusa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. (Összeállította, bevezetéssel ellátta: Thallóczy Lajos) Bp., 1887. 605–607., 753., 756. o. (itt tévesen „Badulino” gyanánt szerepel Stefan herceg követe, Radulonović); *Zinkeisen, J. W.*: Geschichte des osmanischen Reiches in Europa II. Hamburg, 1854. 176. o.; *Fraknoi V.*: Mátyás ... 1898. 26. o.; *Nagy Iván - Nyáry Albert*: Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából. I. Bp., 1876. 92–93., 101–103. o.; *Božić, I.*: Dubrovnik i Turska u XIV–XV. veku. Beograd, 1952. 77–91., 160–162. o.; *Ferjančić, B.*: Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama. Beograd, 1960. 194–198. o.; *Lachmann, R.*: Memoiren eines Janitscharen oder Türkische Chronik. Graz–Wien–Köln, 1975. 135. o.; *Kalić, J.*: Istorija srpskog naroda II. Doba borbi za očuvanje is obnovu države (1371–1537). Urednik: – Beograd, 1982. 392–394. o.; *Káldy-Nagy Gy.*: Nagy Szulejmán és az Oszmán Birodalom kifejlődése. (Akadémiai doktori disszertáció kézirata, sajtó alatt a Gondolat Kiadónál.) Bp., 1980. 230. o.; *Hövári János*: A rettegett Drakula (Vlad Ţepeş 1428. 31–1476). = Koronás portrék. (Szerk.: Szvák Gyula) Bp., 1987. 120–125. o.

12 *Lachmann, R.*: Memoiren ... 1975. 137–141. o.; *Uzunçarşılı, I. H.*: Osmanlı ... II. 1964. 81–85. o.; *Čirković, S.*: Vlastela i kraljevi u Bosni posle 1463 godine. = *Istoriski glasnik*, 1954. 3. br. 123–131. o.; *Uő.*: Herceg ... 1964. 251–259. o.; *Kovačević, Desanka*: Pad bosanske srednjeevokne države po dubrovačkim izvorima. = Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovina, 14. g. Sarajevo, 1964. 205–220. o.; *Sabanović, Hazim*: Bosanski pašaluk. Postanak ik upravna podjela. Sarajevo, 1959. 38–54. o.; *Božić, I.*: Dubrovnik ... 1952. 170–172. o.

II. Pál pápa 1465 nyarán átengedte Mátyásnak II. Murád legifjabb fiát, Bajezid szultánfit, aki a keresztségben a Callixtus Ottomanus nevet nyerte. Amikor 1481-ben elhalt bátyja, II. Mehmed, megpróbált trónkövetelőként fellépni, de még a rhodoszi johannita lovagok sem vették komolyan, hiszen jóval érdekesebb személynek számított nála II. Mehmed kisebbik fia, Dzsem herceg, aki 1481–1482-ben kétszer is fegyvert fogott bátyja, II. Bajezid ellen. Callixtus Ottomanus – Bajezid herceg – még 1488-ban is Mátyás budai udvarában árválkodott, de maga a király is akként nyilatkozott róla Pecchinoli pápai legátusnak, hogy már nincs semmi értéke, régen elháltak törökföldi párthívei. Egyébként Mátyás 1482-től mindent elkövetett annak érdekében, hogy megszerezze Dzsemet a johannitáktól, a franciáktól és a pápától, de ilyenét próbálkozásai rendre kudarccal végződtek. 1458 után sem a bolgár, sem a szerb, sem a török trónkövetelők nem érték el a céljaikat magyar támogatással, sőt a moldvaiak sem. Az 1467-es moldvai hadjárat során elhalt Berindei bojár, majd 1486-ban Craint is; őket Mátyás a harcias, de sokáig törökbarát Stefan cel Mare (1457–1504) helyébe akarta, viszont néhány havasalföldi trónpetendenst sikerült beültetni a vajdai székbe, noha jobbára csak időlegesen, mint a hírhedt Vlad Ţepeş, akinek 1476-os uralma alig pár hétig tartott. A magyar uralkodónak nem volt elég katonai ereje ahhoz, hogy az országában menedékre találó balkáni trónkövetelőket visszahelyezze eleik trónjára.¹³

1465–1467 között a török vezetés számos alkalommal próbálkozott éket verni Velence és Magyarország közé, s különbékét kötni valamelyikükkel, sőt időnként maga a kalmárköztársaság is folytatott puhatolózó tárgyalásokat ez ügyben, de mindezek nem jártak érdemleges eredménnyel. Frigyes császár udvarából is fel-felröppentek olyan híresztelések, hogy a magyar király lepaktált a törökkel. 1466-ban lezajlott Mátyás három hadvezérének – Rozgonyi János tárnokmesternek, Jan Vitovec örökös zajorjei ispánnak, szlavón bánnak és Frangepán István horvát-dalmát bánnak – utolsó hercegovinai hadjárata. Ezt követően jó egy évtizedig már csak portyázó csatározások folytak a Délvidéken, Erdélyben és a bánságokban, illetve a határ menti török területeken. Mátyást 1467-ben lekötötte az erdélyi lázadás leverése, majd novemberben a moldvai hadjárat, illetve 1468 januárjától napirendre került a Csehország elleni hadjárat megindítása. Így aztán a törökkel kötendő fegyverszünet kérdése egyre inkább aktuálisává vált. Bár az itáliai diplomaták és városok ezekről a titkos magyar–török tárgyalásokról ellentmondásos értesüléseket közöltek, bizonyosra vehető, hogy már 1467 őszének közepe előtt megkötötték a fegyverszünetet, mégpedig Erdélyben, tehát alighanem megint havasalföldi közvetítéssel. Egyes olasz kortársakat részben az tévesztett meg, hogy a smederevői szandzsákbég akciója valóban kudarcba fulladt: mire követei Nándorfehérvárra értek, Mátyás már elhagyta Budát, s nem kaptak *salvus conductus*t, emiatt aztán dolgukvégezetlenül tértek vissza urukhoz. Viszont

13 Babinger, Franz: „Bajezid Osman” (Calixtus Ottomanus) ein Vorläufer und Gegenspieler Dschem-Sultans. = *La Nouvelle Cliv*, III. 1951. 349–388. o.; Szakály F.: A szultáni trón követelői. = *História*, 1983. 5. évf. 1. sz. 8–9. o.; *Uő.*: Délszláv menekültek a középkori Magyarországon. = *História*, 1979. 1. évf. 2. sz. 26–27. o.; Hóvári J.: A rettegett... 1987. 123–125. o.; Babinger, F.: Mehmed der Eroberer und seine Zeit. *Weltenstürmer einer Zeitwende*. München, 1953. 352. o.; *Ertaylan, I. H.*: Sultan Cem. Istanbul, 1951.; *Thuame, L.*: Djem Sultan, fils de Mohammed II., frère de Bayezid II. (1459–1495). Paris, 1892.; *Závori Lajos*: Egy értékes fogoly, Dzsem herceg története. = *Élet és Tudomány*, 1971. 26. évf. 29. sz. 1347–1351. o.; *Mutafchieva, Vera*: Cem szultán. Bp., 1976.; *Raimero, Romain*: Sultan Cem in Italya daki esareti ve ölümlü üzzerinde duruyor. = *Il Veltro*, 2–4. An. XXIII. Marzo-Agosto, 1979. 119–122. o.; *General T.*: Allah Serege. Bp., 1987. 78. o.; *Fenyvesi L.*: Mátyás... Kézirat, 105. o.; *Božić, I.*: Dubrovnik... 1952. 211–213. o.; *Fraknói V.*: Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál (1488–1490). Bp., 1898.

több egybehangzó információ szerint október elején egy török „vajda” – nyilván egy bég – érkezett a Portáról Mátyáshoz a magyar követ kíséretében, és sor került a két évre szóló fegyverszünet „megpecsételésére”. Ezeket az olasz adatokat magának Mátyásnak egyik oklevele is megerősíti. Ezt az erdélyi szász „universitas” centrumában, Szebenben adta ki, 1467. október 16-án, valószínűleg a vele tartó Újlaki Miklós macsói bán kérésére. Elmondja, hogy mivel kötötte a törökkel a fegyverszünetet, kijelöli Újlaki Miklós örökös telcsaki (Teočak) ispán és macsói bán Száva-menti mezővárosát, Apajócot olyan vásárhelynek, melyet a fegyvernugvás alatt mindkét fél kereskedői, tehát a török kalmárok és a szultán más alattvalói is teljesen szabadon látogathatnak, ott vásárokat tarthatnak. A gazdasági-kereskedelmi mozzanat tehát továbbra is az egyik fontos alapeleme maradt a török–magyar egyezménynek. Viszont a többi feltételről mit sem tudunk, bár ezek bizonyára rögzítették a határokat, eltiltották a harcokat, s rendelkeztek egyes vazallus balkáni államokról, mint például a két román vajdaságról, Raguzáról és Hercegovináról stb.¹⁴

Diplomáciai fejlemények II. Mehmed haláláig

1468 januárjában Mátyás 400 fős, fényes kísérettel érkező török követséget fogadott Váradon. Egyes olasz információk szerint ők hozták vissza az elmúlt évi fegyverszüneti okmányok a szultán által megerősített példányát. Itt viszont már három esztendőre szóló fegyvernugvást emlegetnek, továbbá szó esik arról is, hogy a szultán mindenképpen szerette volna visszakapni Boszniában Jajcét, s fel is ajánlotta érte cserébe a szerb központot, Smederevót. Ilyesféle „cserére” azonban sem ekkor, sem később nem került sor. Mátyás egyik főemberét, Giskrát küldte vissza a szultánhoz a török delegációval, aki sikeres útjáról május legvégén számolt be urának a morvaországi Trebitsch mellett települt királyi táborban. Az 1467–1468-as információk között tehát több ellentmondás feszül, de annyi bizonyosra vehető, hogy valamilyen fegyverszünetet valóban kötött a két fél, mivel nagyobb hadjáratokra jó néhány évig nem került sor köztük. Viszont a kisebb-nagyobb portyák sohasem szüneteltek, a törökök főleg a Szerémséget, Szlavóniát, Nándorfehérvár környékét, a macsói bánságot, a Temesközt és Erdély egyes részeit dúlták rendszeresen, elrabolva rengeteg értéket, állatot és embert. Súlyosabb következménnyel járt az, hogy a Száva mellett 1471-ben felépítették Szabács várát, melyet csak fél évtized múlva, 1476 februárjában tudott visszafoglalni Mátyás egy nagyszabású hadjáratral. Belső területek ellen 1474 februárjának elején zajlott le a legnagyobb török rablótámadás, amikor Mihál-oglu Ali bég kirabolta és felégette Várad városát, bár a várat nem tudta bevenni.¹⁵

¹⁴ Nagy I. – Nyáry A.: Magyar... I. 1876. passim; OSZKK Oct. Hung. 634/1. nr. 172., nr. 256.; OL DL 16.276., 94.225., 103.674., 16.275., 18.138.; Čorović, Vladimir: Historija Bosne. I. Beograd. 1940. 575–606. o.; Fraknói V.: Mátyás... 1898. 149. o.; Božić, I.: Dubrovnik... 1952. 175–181. o.; Gelcich, J.: Ragusa... 1887. 765–782. o.; Čirković, S.: Herceg... 1964. 261–269. o.; Sunjić, M.: Dalmacija u XV. stoljeću. Sarajevo, 1967. 70–84. o.; Fenyvesi: Mátyás... Kézirat. 90–136. o.; Fraknói V.: Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Bp., II. 1902. 135–139. o.; Kaliti-Miljušković, J.: Beograd... 1967. 193. o.; Thalóczy L. – Áldásy A.: A Magyarország... 1907. 257–258. o.; OL DL 100.772. Szeben, 1467. X. 16. Mátyás király apajóci privilégiumlevele.

¹⁵ OL D. 16.608.; Nagy I. – Nyáry A.: Diplomáciai... II. 1876. 78–87. o.; Fenyvesi L.: A meghódoló Giskra szolgálatai. = Mátyás... 1990., 9. o.; Kaliti-Miljušković, J.: Beograd... 1967. 192–194. o.; Kaliti, J.: Istorija... 1982. 380. o.

Egy milánói értesülés szerint 1470 végén a szultán lefejeztette a hozzá érkező magyar követet, mert *salvus conductus* nélkül indult útnak. Mivel ez idő tájt lejárt a fegyverszünet, s rengeteg szórványadat maradt fent az ellenségeskedések kiújulásáról, a menlevél nélkül érkező követ kivégeztetésének híre valószínűnek tűnik. Egy török krónika úgy tudja, 1471-ben is járt magyar követ a sztambuli Portán. Ezt megerősíti egy Velencéből keltezett, július 27-i híradás is. Nem tudni, kötöttek-e fegyverszünetet? A következő év közepén Uzun Haszán perzsa sah követe, Izsák zsidó orvos fordult meg Budán, ahonnan tovább utazott Itáliába, majd az év végén ismét Mátyást kereste fel, hogy rábírja a törökellenes szövetségre. A magyar király azonban csak szép szavakkal bocsátotta el, s bár Uzun Haszán valóban megtámadta a szultánt, Mátyás kihasználatlanul hagyta a nagy lehetőséget: nem támadta hátba a törököt, pedig II. Mehmed összes nélkülözhető erőit kivonta a Balkánról a perzsa hadszíntérre. Valamikor 1473 elején a szultán egy tudós követét, Haszánt küldte Mátyáshoz, fényes ígéretekkel. Többek között megígérte Szerbia nagy részének és a maradék Boszniának az átengedését is, ha cserébe szabad átkelést biztosít a török hadaknak országa déli tartományain, nyugat felé. Mátyás ebbe nem akart beleegyezni, de elküldte két követét II. Mehmedhez, mert azt hitte, előnyös békét köthet. Ez a két küldött Hum szülőtte volt: Ivaniš Vlatković vojvoda, 1472-ben még a Neretva-völgyi magyar támaszpont, Počitelj parancsnoka, valamint öccse, Žarko. A szultán azonban hosszú hónapokon át visszatartotta őket Tokatban és Szivaszban, majd miután nyáron Terdzsánnál legyőzte Uzun Haszánt, üres kézzel küldte vissza mindkettőjüket Mátyáshoz. A diplomáciai küzdelemből tehát a szultán került ki győztesen, hiszen üres ígérgetésekkel rászedte a magyar uralkodót, s megakadályozta, hogy betörjön a védtelen Ruméliába. Már a kortársak körében általános volt a vélemény, hogy Mátyás király alig visszatérő alkalmat mulasztott el a törökök megtámadására.¹⁶

Valószínű, hogy a szultán a visszatérő diplomatákkal saját megbízottját is Budára küldte, mert ősszel Mátyás egy újabb delegációt menesztett a Portára, de fegyverszünet kötésére ezúttal sem került sor. 1474-ban előbb Uzun Haszán követe, Caterino Ženo járt Budán és Krakkóban tavasszal, majd ezt követően ismét II. Mehmed ajánlott fel különbékét Mátyásnak. A pápa mindenképpen le akarta beszélni a magyar uralkodót a törökkel való megegyezésről. III. Frigyes császár és IV. Kázmér lengyel király ez évben pedig már nyíltan azzal vádolták őt, hogy lepaktált a törökökkel, és szabad átjárót biztosított nekik nyugatra. Ennek ugyan nincs nyoma, de az tény, hogy 1469-től rendkívül megelémlkültek a török portyák a császár és Velence tartományaiiba a Magyar Korona délszláv határbánságain keresztül. Ez nyilvánvalóan összefüggött azzal, hogy Mátyás a cseh-lengyel-sziléziai háború miatt jelentős erőket vont el a déli végekről.¹⁷

16 Nagy I. - Nyáry A.: Diplomáciai... II. 1876. 188-189., 225-226. o.; Thury J.: Török történetírók I. Bp., 1893. 92. o.; Tardy L.: Régi... 1983. 39-54. 175-176. o.; Uő.: Mohács... 1986. 248-252. o.; Donado da Lezze: Historia Turcesca (1300-1514). (Publ.: Ursu, Ioan) Bucuresti, 1909. 59-61. o.; Fraknói V.: Mátyás követei... 1898. 146. o., Kaliz, J.: 1982. 383. o., Uzunçarşılı, I. H.: Osmanlı... II. 1964. 94-100. o.; Horváth Mihály: Magyarország történelme. III. 1871. 154-155. o.; General T.: Allah... 1987. 76. o., Gélcih J.: Raguza... 1887. 801. o.

17 Stipičić, Jakov - Šamitalović, Mižen: Isprave u Arhivu Jugoslavenske Akademije (Nastavak - do smrti kralja Matije Korvina). = Zbornik Historijskog Instituta Jugoslavenske Akademije Znanosti i umjetnosti. Vol. 3. Zagreb, 1960. 615. o., 2767. sz.; Horváth M.: Magyarország... III. 1871. 155. o.; Nagy I. - Nyáry A.: Magyar diplomáciai... II. 1876. 245-246. o.; Tardy L.: Régi... 1983. 57-60., 49-50. o.; Thallóczy Lajos: Frammenti relativi alla storia dei paesi situati all'Adria. Trieste, 1914. 3. o.; Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldosserege (A Fekete Sereg). Bp., 1925. 160. o.; Fraknói V.: Mátyás levelezése... I. 1893. 300-301. o.; Kubinyi András: A mohácsi csata és előzményei. = Századok, 1981. 115. évf. 1. sz. 69-70. o. és 16. j.; Uő.: A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. = Mohács... 1986. 66. o. és 29. j.; Fenyvesi L.: Mátyás... Kézirat. 137-219. o.

1475-ben folytatódott a perzsa és a török követjárás: május 19-én az Uzun Haszántól érkező, albán származású velencei diplomatát, Paolo Ognibenét fogadta Mátyás. Valamikor az év első felében török követ is felkereste Budán, ezúttal is eredménytelenül. Ekkor már javában folyt a nagy törökellenes hadjárat előkészítése, majd ősszel délre vonult a királyi sereg. II. Mehmed ekkor két követet küldött a hadrakelt magyar uralkodóhoz, akiket az novemberben fogadott a péterváradai táborban. A szultán ismét igen kedvező ajánlatot tett, megígérte Szerbia nagy részének visszaadását, ha Mátyás biztosítja a török csapatok szabad átvonulását Dalmácian és Horvátországon át nyugat felé. S bár hosszú lejáratú, 7-12 évre szóló békéről lett volna szó és alighanem Vuk despota is érdeklődéssel hallgatta az ajánlatot, Mátyás és a királyi tanács nem fogadhatta el ezt a súlyos feltételt. Egy ideig még Nándorfehérváron várakozott a király új török követek érkezésére, de mivel nem jöttek, elindult Szabács ostromára, melyet 1476 februárjában el is foglalt. Ő maga ugyan nemsokára visszatért székhelyére, de hadvezérei késő őszig kemény harcokat vívtak a törökkel Boszniától Moldváig, a Szerémségtől Erdélyig. Török békeajánlat két ízben érkezett az uralkodóhoz: első alkalommal még januárban a szabácsi ostromtáborba, majd az év legvégén. Ez utóbbiról Vespasiano di Filippo közöl rövid információt december 28-i levelében, melyet Alfonso calabriai herceghez intézett Budáról, Mátyás és Beatrix esküvőjéről. A török követség december 20. táján érkezett meg a királyhoz nagy ajándékokkal, aki azonban még nem fogadta őket. Nem tudni, milyen eredménnyel folytak a tárgyalások köztük, de mivel Mátyás egy 1478-as levelében a korábban megkötött fegyverszüneti egyezmény egyes passzusaira hivatkozik, valószínűnek látszik az a felvetés, hogy hosszú szünet után, valamikor 1477 elején mégis sor került a megegyezésre.¹⁸

Mátyásnak nyilván a III. Frigyes ellen indított háború miatt volt szükséges a fegyvernagyvásra délen, míg a szultánt az ázsiai és a velencei háború tette érdekeltté ebben. Mindenesetre nem lehetett túl szilárd és mélyenszántó a megegyezés, mert 1478 tavaszától, a sűrű követjárásokkal egyidejűleg, megint kiújultak a portyázó összecsapások, rablótámadások. Ezek azzal függtek össze, hogy Daud boszniai pasa megsértette a hallgatólagos megállapodást, s miközben betört Ausztriába, portyázói alaposan kirabolták a szomszédos magyar területeket is, sok prédát és rabot ejtve. A viszálykodások rendezésére Mátyás ez évben két ízben is a Portára küldte egyik legtapasztaltabb délvidéki parancsnokát, Dóczi Péter nándorfehérvári naszádos vajdát, a dunai hajóhad vezetőjét. Előtte azonban, még tavasszal magyar követség ért a Portára, akikkel a szultán egy „Helbeg” nevű emberét küldte vissza Mátyáshoz Budára. A latinos formában eltorzítva fennmaradt név talán egy „Ali bég” vagy „Halil bég” nevű előkelő törököt fedett. Május elején már folytak a tárgyalások, melyek július második hetéig elhúzódtak, mivel szóba került a kölcsönös panaszok, határsértések megannyi konkrét esete, a fegyveres rablóbetörésektől az új várak építéséig, melyekre az előző fegyverszünet nem adott lehetőséget. Végül Mátyás útnak indította Dóczival a török követet, két megbízólevéllel. Az egyik II. Mehmedhez szólt, a másik a smedereói szandzsákbéghez.

A szultánhoz intézett levélben a király hivatkozott Mehmed azon felszólítására, hogy a fegyverszünet alatt felépített két várat másfél hónapon belül le kell rombolnia. Mátyás ezt idő-

¹⁸ Nagy I. - Nyáry A.: Magyar... II. 1876. 271-291., 336-338. o.; Fraknoi V.: Mátyás... 1898. 237. o.; Uő.: Mátyás levelezése I. 1893. 316-322. o.; Uő.: Magyarország... I. 1902. 147., 152. o.; Bonfini: Mátyás király. Bp., 1959. 244. o.; Kalit, J.: Istorija... 1982. 383. o.; Tardy L.: Régi... 1983. 54-62. o.

hiányra hivatkozva elutasította, s értésére adta a szultánnak, erre csak akkor keríthet sort, ha a Porta teljesen megtéríti azokat a károkat, melyeket a törökök okoztak a fegyverszünet alatt. Nem tudjuk mely várakról lehetett szó, de az egyik talán az 1476-ban elfoglalt Szabács lehetett, melyet valóban újjáépíttetett a király. A másik levélben arra utasította smederevi szandzsákbéget, hogy tartsa be a béke és a barátság törvényeit, s kísértesse Dóczit a szultánhoz. Érdekes a levél azon kitétele, mely szerint a korábbi fegyverszünet mindkét fél részére szabad járáskelést biztosított, „mindenféle különleges menlevél nélkül”. Ekkortájt Mihál-oglu Ali volt a szendrői szandzsákbég, így Mátyás nyilvánvalóan hozzá intézte e levelét. A tárgyalások azonban megint megfeneklettek, mert bár első alkalommal a békekötésre vonatkozó szultáni ajánlattal tért haza a nándorfehérvári vajda, de aztán a szultán újra követelni kezdte a csapatai részére a szabad átvonulás biztosítását Horvátországon és Mátyás más tartományain keresztül. A budai udvar ilyesféle írásos megállapodásba továbbra sem volt hajlandó belemenni, legfeljebb – előzetes engedélykérés esetén hallgatólagosan eltűrte azt – ha saját területeit nem éri kár.¹⁹

A szultán viszont nem volt hajlandó e téren engedni, mert 1478 elején meghalt nagy ellenfele, Uzun Haszán perzsa sah, s birodalma felbomlott. Ugyanakkor Velence is súlyos vereséget szenvedett a másfél évtizede folyó háborúban, s év végén ideiglenes fegyverszünetet kért a békeszerződés tető alá hozására, melyet meg is kapott. Magyarország így elszigetelődött, hiszen igen feszült volt a viszony III. Frigyes császárral is. Ezért aztán Mátyás, hogy csökkentse az országra nehezedő nyomást, 1478–1479 folyamán a status quo alapján békét kötött a lengyel és a cseh uralkodóval. Október 13-án Báthori István erdélyi vajda és Kinizsi Pál temesi főispán, délvidéki főkapitány csapatai rendkívül véres ütközetben tönkrevették a Kenyérmezőn azt a nagy török sereget, melyet a szultán egyfelől a magyar határvédelem erőinek kipuhítására, másfelől Mátyás jobb belátásra kényszerítésére küldött. Késő ősszel ugyan ismét felújultak a török–magyar puhatolózó tárgyalások Tepelus havasalföldi vajda közvetítésével, melyek aztán áthúzódtak a következő évre is, de eredményt ezek sem hoztak. II. Mehmed életének utolsó másfél évében igen széles fronton, Moldvától az itáliai Otrantóig folytak a nagyszabású török–magyar összecsapások, melyek azonban csaknem mindenütt magyar győzelmekkel végződtek: Mátyás seregei 11 ütközetből csak egyet veszítettek el. A szultán élete utolsó évében kettős politikát folytatott: egyfelől, csapatai folytatták a rablóhadjáratokat nyugat felé, be-beütve a magyar területekre is, másrészt éppen a legtöbb kárt okozó Daud boszniai pasán keresztül, felajánlotta tárgyalási készségét is. A magyar követ azonban hiába várakozott heteken át Jajcén, a török kormányzó a legkülönbözőbb ürüggyekkel elszabotálta tárgyalóbiztosok küldését. Hiába tett panaszt ellene a Portán Mátyás is, mert II. Mehmed ragaszkodott az

19 Brno. Universitní knihovna. MK 9. Mikulovský rukopis, 210^f: Buda, 1478. VII. 12. Mátyás – II. Mehmed = OL Mikrofilm-tár, 30. 173. doboz: Karl Nehring Gyűjtemény, 1977-es mikrofilmmásolat; *Fraknoi V.*: Mátyás levelezése. I. 1893. 259–263., 381–383., 387., 419., 472. o.; *Uő.*: Mátyás dipl. . . . 1898. 146–147. o.; *Uő.*: Magyarország . . . II. 1902. 155. o., *Nagy I. – Nyáry A.*: Magyar . . . II. 1876. 369. o.; III. 1877. 368–369. o.; *Kovács Endre*: Magyarok és lengyelek a történelem sodrában. Bp., 1973. 68–70. o., *Kalić-Mijuskević, J.* Beograd . . . 1967. 197., 276. o.; *Thallóczy L.*: Frammenti . . . 1913. 39. o.; *Hurmuzaki, E.*: Documente privitoare la Istoria Romanilor. Bucuresti, 1913. Vol. XV/1. k. 99. o.; *Kalić, J.*: Istorija . . . 1982. 385. o.; *Bojanić, Dušana*: Dve godine istorije bosanskog kraja (1479. i. 1480.) prema Ibn Kemal. = Prilozi za orijentalnu filologiju, 14–15. Sarajevo, 1969. 33–50. o. – 1478–1479 folyamán a király és Báthori István országbíró megbízásából Erdélyben tárgyalt a munténiai román bojárokkal a törökökkel kötendő békéről Csáky Miklós és Kinizsi Pál. (*Hategan, Ioan*: Pavel Chinezu – un conducător al luptei antiotomane. = *Revista de istorie*, tom. 32. nr. 10., octombrie 1979. 1897. o.)

általa már korábban sürgetett két magyar határvár lerombolásához. A király békülékeny szel-
lemben válaszolt ugyan, utalva arra, hogy a török rablócsapatok által okozott károk megtéri-
tése és az elhurcolt rabszolgák hazaengedése fejében kész még a határvárak lerombolására is, de
erre sem kapott pozitív választ. 1481 elején már a szultán birodalmi főerőinek nagyarányú
mozgósításáról érkeztek hírek Budára mindenfelől, ám a támadásra nem került sor: II. Meh-
med május 3-án váratlanul elhunyt.²⁰

Török-magyar békeszerződések az 1480-as években

Mátyás király uralkodásának utolsó kilenc esztendeje valóságos reneszánszát hozta a
magyar-török diplomáciai érintkezéseknek: olyannyira, hogy 1483-1484 fordulóján viszony-
lag állandónak bizonyuló békeszerződést is kötött a két ország, melyet aztán 1488-ban két évre
meg is hosszabbítottak. Részint a megélenkülő kapcsolatok miatt, részint az aránylag szeren-
csésebb forrásadottságok következtében 1481 második felétől 1490 tavaszáig annyi információ
ránk maradt - szórványos formában - Buda és a Porta sokrétű viszonyrendszeréről, hogy
ebben az összegező áttekintésben már csak a leglényegesebb összefüggések kiemelésére van
terünk.

A két legfontosabb - egymással szorosan összefüggő - kérdéskör: 1. vajon mi volt az oka
annak, hogy hosszas háborúskodás után végre békét kötött egymással a két hatalom; 2. miért
az 1480-as évek közepe előtt került sor minderre?

A kettős kérdésre kettős válasz adható: az alapvető ok abban rejlett, hogy - miként már
kifejtettem - az 1480-as évek első harmadára katonai patthelyzet alakult ki a török nagyhata-
lom és a jelentős déli, utóbb nyugati, északnyugati hadisikereket s diplomáciai eredményeket
elérő, fokozatosan afféle közép-európai „kisbirodalom” fejlődő, a térség legerősebb katonai
potenciálját kiépítő Magyar Királyság között, mely tehát Mátyás uralmának utolsó évtizedében
fokozatosan „kinőtt” korábbi kereteiből, a hagyományos középhatalmi státusból. Kétségkívül
még nem rendelkezett akkora területtel, népességgel és gazdasági erővel, mint amikor koronás
feje német-római császár, vagy legalább az egész Cseh Királyság ura is volt egyben, de Hunyadi
Mátyás erőskezü uralma, sokféle reformja, zseniális képességei és kimagasló eredményeket fölmu-
tató politikai-katonai „vezérkara” révén, hadászati szempontból meghaladta azok szintjét. Az
1479-1483-as háborúskodás bebizonyította, hogy a mindenképpen magasabb szintet, ütőerőt,
szervezettséget, harci figyelmet, minőséget képviselő, zömmel reguláris zsoldosokból és velük
egyenértékű zsoldos familiárisokból összetevődő magyar királyi haderő már nemcsak arra
képes, hogy megvédje az ország területi integritását, hanem arra is, hogy az észak-balkáni csa-
tatereken is csapást mérjen a reguláris, helyi török határvédelmi erőkre. Ráadásul a tehetséges,
konceptiózus II. Mehmed helyébe egy sokkal szerényebb képességekkel rendelkező, békésebb
hajlamú utód került legidősebb fia, II. Bajezid személyében, aki már uralkodása első évében
megindította a puhatolózó tárgyalásokat - szerb közvetítéssel, Vuk despota révén - Mátyás
háborús kormányzatával, mely - Kinizsi Pál délvidéki főkapitány, Báthori István erdélyi vajda,

²⁰ *Uzunçarşılı, I. H.*: Osmanlı... II. 1964. 111-125. o.; *Hurmuzaki, E.*: Documente... XV/1. k. 102-105. o.; *Babinger, F.*: Meh-
med... 1953. 406-409., 411. o.; *OL Mikrofilmtár*, 30.173-30.174. doboz (Nehring-gyűjt.).

Egervári László szlavón-horvát-dalmát bán, Rozgonyi László nándorfehérvári bán és az emigráns szerb trónkövetelő vezetésével – 1481–1482 folyamán megpróbálta kihasználni a török trónviszályt, Bajezid szultán és harcias öccse, Dzsem herceg polgárháborúját. A belső viszályoktól is sújtott Török Birodalom egyáltalán nem volt érdekelt Mátyás Magyarországnak frontális megtámadásában. Számukra a status quo-t szentesítő, kompromisszumos békekötés tűnt a legelőnyösebbnek, mert ez felszabadította volna itt lekötött erőiket egyéb, könnyebb prédának számító területek megtámadására.

Kérdés, mi ösztönözte a budai kormányzatot arra, hogy ők is a fenti következtetésre jussanak, s belemenjenek egy kompromisszumos békeegyezségbe? Vélhetőleg ennek kettős oka volt: egyfelől Mátyás és politikai-katonai vezérkara negyed évszázad alatt már bőséges tapasztalatokat szerzett arra nézve, hogy egyedül, önerőből, semmiképpen sem tudják kiűzni a törököt a Balkánról, viszont a többi keresztény hatalom érdemleges, tartós pénzügyi-katonai támogatására semmiképpen sem számíthatnak. Azzal ugyan megpróbálkoztak, hogy valamilyest tovább szélesítsék a magyar állam balkáni védőpajzsát, de mivel 1481–1482 fordulóján Herceg-Novi magyar helyőrségének kapitulációjával és néhány más hercegovinai új szerzemény (köztük Risanj várának) elvesztésével bebizonyosult, hogy a magyar terjeszkedés is falakba ütközik, idejében felhagytak ezekkel az akciókkal, még mielőtt számottevő vereséget szenvedtek volna. Másfelől, Mátyás ekkor már annyira belebonyolódott a III. Frigyes elleni konfrontációba, hogy 1481–1483 folyamán személyesen már nem is vett részt az észak-balkáni hadműveletekben. Az utolsó másfél év folyamán aztán egyre inkább fennállt a veszélye annak, hogy az osztrák hadszíntéren kiújuló harcok miatt Magyarország kétfrontos háborúskodásba keveredik. Ettől pedig Mátyás kormányzata, számolva a realitásokkal – eltekintve néhány nagyhangú, de inkább csak propagandamanővernek szánt kijelentéstől – egyre inkább elhatárolta magát. Bebizonyosodott, hogy a keleti nagyhatalom irányában nincs mód a magyar expanzív törekvések sikeres folytatására. Viszont az már 1477-ben látszott, hogy III. Frigyes gyenge kormányzata nem lesz képes tartósan ellenállni a magyar offenzívának. Buda tehát a nyugati háborús politikát választotta, de nem csupán Hunyadi Mátyás kétségtelenül meglevő dinasztikus-hegemonisztikus törekvései, hanem a török veszély miatt is. A Porta kedvét ugyanis csak egy erős, viszonylag nagy létszámú – húsz-huszonötezer fős – központi zsoldos haderő tudta tartósan elvenni Magyarország frontális megtámadásától. Viszont egy ilyen hadsereg huzamos fenntartására a Magyar Királyság törzsterületei nem voltak képesek elegendő gazdasági-pénzügyi háttérrel biztosítani. Mátyás budai kormányzata régóta hadikormányzattá vált már, mely kénytelen-kelletlen fel kellett hogy ismerje: szüksége van az állandó háborúskodásra, mert egy jelentős állandó haderőt csak a meghódított, illetve meghódítandó hadszíntér erőforrásainak bevonásával tarthatnak fenn. S valóban: 1484-től Magyarországon már nemigen állomásozott tartósan nagyobb haderő – leszámítva a déli határvédelem erőit –, hanem egyre inkább osztrák, netán morva-sziléziai területen állomásozott a zsoldos hadsereg. Ezt pedig innen bármikor át lehetett volna csoportosítani Nándorfehérvár térségébe, mire a török birodalmi erők megteszik a legalább kétszer, esetleg (Anatóliából) háromszor akkora, nehezen járható hadiutat. Hunyadi Mátyás budai kormányzatát tehát kettős ok vezérelte, hogy egyfelől kompromisszumot kössön a Portával, másfelől erőteljesen folytassa nyugati háborúját.

Mátyás váltig azt hangoztatta, hogy neki a török ellen van szüksége országga erejének gyarapítására, mert nem adta föl oszmánellenes céljait, csupán arra vár, hogy a keresztény államoktól

megfelelő segítséget kapjon. Nyilvánvaló, hogy az illetén, gyakorta megismételt kijelentések nem csekély propagandatartalmat is magukban rejtettek, az viszont tény, hogy a magyar állam az új, jóval fejlettebb nyugati területek bekebelezésével – főleg 1482–1489 között Ausztria jelentős részének és a glogauai hercegség megszállásával – katonailag is sokkal előnyösebb pozícióba került: erősödött „kisbirodalmi”, vagy másképpen fogalmazva: „közép-európai, regionális nagyhatalmi” pozíciója.

Az ország törzsterülete az új nyugati szerzemények, továbbá az 1463–1483 között kiépült és megszilárdult észak-balkáni védőpajzs Mátyás erőskezű, centralizációs vezetése mellett már valóban alkalmasnak bizonyult arra, hogy katonai szempontból pathhelyzetet teremtsen azzal a török haderővel, mely 1463–1483 között minden nagyobb támadásakor vereséget szenvedett a magyar seregektől. Mátyás 1483-ban már a császárváros, Bécs fokozatos elszigetelését tervezte, s így egyre inkább érdekeltté vált abban, hogy egy tartós békeszerződéssel biztosítsa a magyar haderő hátát déli-délkeleti irányból.²¹

Az érdekek kölcsönös találkozása tette lehetővé azt, hogy 1483–1484 fordulóján magasabb szintre emeljék a magyar–török diplomáciai kapcsolatokat a korábbi, ideiglenes fegyverszünetek által biztosított lehetőségeknél: most már egy hosszabb békeszerződés megkötésére került sor. A török követség 1483 novemberében tárgyalt Budán, s Mátyás jóváhagyta a feltételeket, melyeknek alapján II. Bajezid szultán 1484 januárjában ratifikálta a békeokmányt. Ez – kompromisszumos alapon – éppen úgy a fennálló helyzetet szentesítette, mint a korábbi és későbbi egyezmények zöme. A szultán – hogy teljesen szabad kezet kapjon a távoli Egyiptom ellen – eredetileg 10 évig tartó békét javasolt, míg Mátyás csak 3 esztendei fegyvernugvást akart. Végül 5 évre szóló békeállapotban egyeztek meg, melynél hosszabb időről csak az 1444-es váradi béke beszélt, mely ellenben nem valósult meg.

A királynak a szultán békefeltételeire írt válasza biztosítékot nyújtott a megállapodás szigorú betartásáról, miközben megkövetelte a szultántól, hogy semmiben se ártson a keresztény országoknak, s ne portyázzanak török csapatok „a tengernek ezen a vidékén”. Tételezen viszont nem sorolta fel ezeket a keresztény államokat, mely aztán módot nyújtott a Portának arra, hogy egészen a saját szája íze szerint értelmezze ezt a homályos megfogalmazást, mely alighanem Váradi Péter kalocsai érsek, kancellár tollából fakadt. Egyedül a kereskedők kaptak kivételt, akik régi szokás szerint, továbbra is teljesen szabadon léphettek át a két ország határát. A levél utolsó kitételében a király kilátásba helyezte valamiféle „örökbéke” esetleges megkötését is a jövőben a szultánnal, ez azonban inkább csak propagandafofógnak számított, melyet sohasem konkretizáltak a magyar uralkodók Mohács előtt. Raguzai forrásokból arról értesülhetünk, hogy II. Bajezid 1484 januárjában ratifikálta a békeegyezményt Sztambulban, s az érvényes hatályba is lépett. Igaz, a szultán még ebben az évben szakítópróba alá vette a moldvai hadjáratral, midőn 1484 nyarán elfoglalta a kis román vajdaság két keleti „kapuját”, Kiliát és Akkermant, mely miatt Mátyás Váradra mozgósítást rendelt el, de aztán belenyugodott a töréntekbe, s beérte írásbeli tiltakozással, melynek persze csak annyi fogantaja lett,

21 L. az 1. és a 10. jegyzetet, továbbá: *Fenyvesi L.*: Mátyás... 1990.; *Tóth Zoltán*: I. Mátyás hadügyi politikája. Bp., 1912.; *Uő.*: Mátyás király... 1925.; *Uő.*: A huszárok eredetéről. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 1934. 35. k. 3–4. füz. 129–196. o.; *Uő.*: A hadviselés átalakulása. = *Magyar művelődéstörténet*. II. (Szerk.: Mályusz Elemér), H.n., é.n., 201–239. o.; *Kalló, J.*: *Istoriija*... II. 1982. 410. o.; *Ráczó Gy.*: Die Türkenpolitik Matthias Corvinus'. = *Acta Historica*, 1986. 3–50. o.

hogy Bajezid megígérte, új várparancsnokai nem sértik meg a fegyverszünetet. A magyar uralkodónak fontosabb volt a nyugati hadjárat, a felvonulás Bécs küszöbön álló bekerítéséhez, ezért lemondott moldvai vazallusa megsegítéséről, nehogy veszélyeztesse a békét a Portával. A keleti, török-balkáni politika ekkor már kétségtelenül másodrendű fontosságúnak számított Hunyadi Mátyás nyugati orientációjú külpolitikájában.²²

1484–1488 között számos diplomáciai érintkezésre került sor Magyarország és a Török Birodalom között, melyek jobbára a fegyvernyugvás kölcsönös, állandó megsértésével, a kisebb-nagyobb portyákkal, rablóbetörésekkel voltak kapcsolatban. Úgy tűnik, pár száz fős rablócsapatok betörését még nem tekintették igazi békeszegésnek, noha az okozott károkért elégtételre tartottak igényt, s visszakövetelték az elhurcolt rabokat is. Erre azonban ritkán került sor, bár néha megbüntették a súlyosabb kihágások elkövetőit: egy ízben például Mátyás bebörtönöztette a zvonniki sőt elrabló „gyaurt” – valamelyik boszniai tisztjét –, 1487-ben pedig a szultán kivégeztette azt a Juszuf semendirei szandzsákbéget, akit a Porta bűnbaknak tett meg a hazafelé tartó magyar követ, a szerb eredetű Jaksith Demeter (Dmitar Jakšić) megöléséért. Tudunk olyan esetről is, amikor Mátyás azért küldte követét a Portára, hogy rávegye a szultánt, intse meg Velencét, de indítson hadat apósa, Ferrante nápolyi király ellen, s ezt Bajezid meg is tette. Máskor pedig – 1487 elején – a török uralkodó avégett küldte egyik tapasztalt diplomatáját Mátyás bécsújhelyi ostromtáborába, hogy megkísérelje őt lebeszélni az egyiptomi szultánnal kötendő szövetségéről. Vannak híradásaink a magyar kormányzat ázsiai és észak-afrikai, egyiptomi, keleti diplomáciájának működéséről is. Végeredményben megállapítható, hogy a katonai patthelyzet, az érdekek egyensúlyán, s status quo-n alapuló magyar-török békeszerződés – kisebb súrlódásokkal – kiállta az idők próbáját. Mátyás kormányzatának igen hasznos volt ez a keleti békeállapot, mert időközben elfoglalhatták Bécset (1485), Bécsújhelyet (1487) és az osztrák hercegség jelentős hányadát. Azonban nem feledkezhetünk meg a negatívumról sem, melyet főleg Mátyás halála után sínylett meg az ország: a

22 OL DL 38.886.; Wien, Österreichische Nationalbibliothek. Handschriftenabteilung. Codices. Cod. SN 1912. Fol. 42–45. (OL Mikrofilmtár, 30.173. doboz, Karl Nehring-gyűjt.); Hammer, J.: Geschichte des Osmanischen Reiches I. Pest, 1827. 635. o.; Iorga, N.: Geschichte... II. 1909. 261–262. o.; Thury J.: Török... I. 170. o.; Fraknoi V.: Magyarország... II. 1902. 173–180., 446. o.; Uő.: Mátyás élete... 1890. 296–300. o.; Bp. Egyetemi Könyvtár Kézirattára (EKK). G. 62., fol. 1–7., EKK Collectio Hevenessiana, 70. tom. 214–215. o.; EKK. Coll. Kaprinaiana, in qu., 13. t. 87–88. o., 60. t. 190–194. o., 65. t. 44–45. o.; Dinić-Knežević, Dušana: Sremski Brankovići. = Istraživanja, 4. knj. Novi Sad, 1975. 15–20. o.; Kalit, J.: Istorija... II. 1982. 433–425., 388–389. o.; Káldy-Nagy Gy.: Nagy... 1980. 237–239. o.; Thallóczy L.: Frammenti... 1914. 20–21. o.; Uzunçarşılı, I. H.: Osmanlı... II. 1964. 161–183. o.; Iorga, N.: Stefan cel Mare. București, 1904. 203–210. o.; Fisher, S. N.: The Foreign... 1948. 3–42. o.; Beldicuanu, Nicoara: La campagne ottomane de 1484: ses préparatifs militaires et sa chronologie. = Revue des Études Roumaines, V–VI. t. Paris, 1960. 66–77. o.; Uő.: La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bâyezid II. = Südost-Forschungen, 23. München, 1964. 36–90. o.; Kissling, Hans Joachim: Einige Bemerkungen zur Eroberung Kilia's und Aqerman's durch die Türken. = Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. München, 1966. 331–338. o.; Uő.: Zur Personalpolitik Sultan Bâyezid's II. in den westlichen Reiches. = Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. München, 1970. 107–116. o.; Radojčić, Nikola: Pet pisama s kraja XV veka. = Južnoslovenski filolog. Povremeni spis za slovensku filologiju, 20. knj. 1–4. Beograd, 1953–1954. 343–367. o.; Hazai Gy.: A Topkapu... 1955. 286–295. o.; Uő.: Urkunde des Friedensvertrages zwischen König Matthias Corvinus und dem türkischen Sultan 1488. = Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung. Wolfgang Steinitz 28. februar 1965 dargebracht. (Hrsg.: Isačenko, A. V. – Wissmann, W. – Strobach, H.) Berlin, 1965. 141–145. o., 2 Taf.; Uő.: Kám väprosi na osmansko-turskite zaemki v južnoslavjanskite ezici. = Studia Slavica, IX. 1963. 387–391.; Uő.: Zur Rolle des Serbischen im Verkehr des Osmanischen Reiches mit Osteuropa im 15.–16. Jh. = Eurasia Nostratica. Festschrift für Karl Heinrich Menges. I. Bd. (Hrsg.: Décsy, Gyula – Dimov-Bogoev, Christo D.) Wiesbaden, 1977. 82–88. o.; Uő.: Ein Bericht über die Lage des ungarisch-türkischen Grenzgebiets in den letzten Jahren der Regierungszeit von Matthias Corvinus. = Studia Slavica, 1979. 25. t. 183–187. o.; Kalit-Mijušković, J.: Beograd... 1967. 306. o.; Zinkeisen, J. W.: Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa II. Hamburg, II. 1854. 500–502., Kosáry D.: Magyar... 1978. 79–80. o.

budai-bécsi kormányzat elhanyagolta a déli határvédelmet, végvári rendszerünk elavult, nem került sor a várak és a palánkok megerősítésére, mely különösen a délszláv határbánságokban okozott később rendkívül súlyos problémákat.²³

A békét 1488 nyarának legelején újabb két esztendőre meghosszabbították. A rövid terminus arra utal, hogy Mátyás abban reménykedett, talán mégis sikerül létrehozni a törökellenes keresztény koalíciót, s ha megkapja Dzsem trónkövetelőt is, sor kerülhet a nagy hadjáratra az oszmán hatalom balkáni jelenlétének felszámolására. II. Bajezidet ezúttal az egyiptomi mamluk szultán ellen viselt háborúban elszenvedett kudarcai ösztönözték arra, hogy meghosszabbítsa a nyugati békét, nehogy két tűz közé kerüljön. Mátyás célszerűbbnek vélte a fegyvernyugvás fenntartását, mert még tartott az osztrák háború, a császár nem volt hajlandó lényeges engedményekre, s a békülékenyebb fiát, Miksát is eltiltotta ilyenektől. Emellett kiéleződtek Glogauban is az ellentétek, mely kirobantotta a háborút e sziléziai hercegségért. Ugyanakkor a király rendezni szeretne volna a trónöröklés kérdését is, mégpedig törvénytelen fia, Corvin János herceg részére. Ezért aztán Bécsben, 1488. június 15-én letette az esküt a békeszerződés meghosszabbítását tartalmazó okmányra Hadzsi Zaganosz szultáni követ előtt. Erről maga a török diplomata számolt be, de fennmaradt a békeszerződés török fogalmazványa is. Ebből kiderül, hogy a két esztendei békét június 15-től kellett számítani (s nem ősztől, mint egyes magyar történészek vélik), mivel II. Bajezid határozottan úgy fogalmazott, hogy az egyezmény a király esküjének napján lép életbe.

A szultán rokonának és testvérének nevezte Mátyást „a béke, barátság és jó szomszédság” céljából megkötött egyezményben, melyre letette az esküt a magyar követ, Gál diák előtt. Az ő személyét megint csak a török-magyar-balkáni, hármas problémakör révén azonosíthatjuk: az egyik jönevű délvidéki familia sarjáról van szó: Garai Gál diákról, aki az 1470-es években előbb Stefan Vukčić-Kosača humi herceg másodszületett fiának és utódjának, Vlatkó hercegnek a titkára, tolmácsa volt, majd újlaki Miklós boszniai király kancelláriáján szolgált Jajcén és török-balkáni ügyekkel foglalkozott. Valószínűleg ura halála után lépett Mátyás király szolgálatába. Meglehet, a Garaiak rokona, Kishorváth-Hlapčič János is közreműködött abban, hogy Gál diák is portai szolgálatot vállalt 1487-1488 fordulóján. Maga Kishorváth 1489-ben járt a Portán: vele küldte el a szultán ajándékba Mátyásnak Alamizsnás Szent János holttestét. A békét meghosszabbító Hadzsi Zaganosz követtel a czoborszentmihályi Czobor Imre ment követségbe a Portára 1488 nyarán. Maga a szultán az egyezmény fogalmazványában elmondja, hogy mindezt több levélváltás előzte meg a két udvar között, mire megállapodtak a kölcsönösen elfogadható feltételekben. Ezek rögzítették a fennálló helyzetet, s megegyeztek arra nézve, hogy egymás ellenségeit nem segítik. Érdekes ama kitétel, mely szerint a szultán kötelezte magát: hadserege nem hatol át „a király tudta nélkül” Mátyás országán. Ez viszont azt jelen-

23 Istanbul. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi. E 5.458 (1486), E 8.584 (1486), E 2.560 (1486), E 5.081 (1487), E 6.633 (1487), E 4.088 (1487), E 8.568 (1488), E 5.861 (1488) = OL Filmtár, X 1263. E 6. doboz. H 312-380 (1388-1695), 9.364. doboz. Arşiv. Defter 9.873. Mühimme defteri, 15. század; I. még az előző jegyzetben megadott forrásokat és irodalmat, továbbá: Kurtoglu, Fevzi: Hadım Süleyman Paşanın mektupları ve Belgradin muhasarasi. = Türk Tarih Kurumu. Belleten, cilt IV. Ankara, 1940. 53-87.; Kubinyi A.: A magyar... 1976. 66. o. és 29. j.; Szakály E.: A török... 1986. 44. o.; Hazai Gy.: A Topkapu... 1955. 89-95. o.; Kalit, J.: Istorija... 1982. 387-389. o., OL DL 33.148., 56.172., 56.173., 102.629.; Božić, L.: Dubrovnik... 1952. 215-216. o.; Kalit, J.: Beograd... 1967. 200. o., Fraknoi V.: Mátyás élete... 1890. 300. o.; Zirojević, Olga: Tursko vojno uredjenje u Srbiji. Beograd, 1974. 71-79. o., Babinger, F.: Mehmed... 1953. 359., 379., 410., 540. o.; OL DL 81.962.; Nagy I. - Nyáry A.: Magyar diplomacizai... III. 1877. 121-124., 170-175., 239-241. o.; Thallóczy L.: Frammenti... 1911-1913-1914. passim; Tardy L.: Régi... 1983. 55-57., 63-70. o.

tette, hogy mégis csak lehetett valami igazság III. Frigyes vádjában: Mátyás időnként engedélyezte, vagy legalábbis elnézte a török csapatok átvonulását déli tartományain a császár területei ellen.

Eredetileg – nyilván magyar kérésre – Moldvát és Havasalföldet is bele akarták foglalni a békeszerződésbe, de már a fogalmazványból is törölték őket, mely arra mutat, hogy a román vajdaságokban erőteljesen visszaszorult a magyar befolyás. Előrelépést jelentett, hogy a király és a szultán követei, más emberei egyaránt kezesek állítása és menlevelek nélkül közlekedhettek egymás országaiban. Részletesen szabályozták a kereskedők és a sefer eminek szabad járás-kezelését is: csupán saját bánjuktól vagy szandzsákbégjüktől kellett ajánlólevelet kiváltaniuk, s ezt bemutatniuk a másik fél határparancsnokának. Előírták, hogy a kereskedőknek okozott károk miatt megtorlást nem szabad alkalmazni, hanem ezt a Nándorfehérváron és Semendíren tevékenykedő biztosoknak kell elrendezniük. Igen fontos a sefer eminek említése, ez a kifejezés ugyanis afféle katonai intendánst jelent. Vagyis, ha erősen korlátozott formában is, de volt bizonyos katonai együttműködés is a török és magyar fél között, ha katonai intendánsaik szabadon járhattak-kelhettek, vásárolhattak – alighanem hadianyagokat is – egymás országaiban. Végül a szultán erős esküt tett a békepontok betartására, mindaddig, amíg a király is ezt teszi. A kölcsönös érdekeltségek jóvoltából a békét be is tartotta mindkét fél, sőt II. Bajezid már 1489 végén új követet menesztett Mátyáshoz, hogy rávegye a lejáró szerződés meghosszabbítására. Mátyás azonban már értesült arról, hogy a pápa 1490 tavaszára érkezőt hívott össze Rómába a törökellenes keresztes hadjárat megtárgyalására, s ezért csak egyszer bocsátotta maga elé a török diplomatát, a bemutatkozó fogadásra. Utána pedig hónapokon át Bécsben várakoztatta, betegségére és elfoglaltságára hivatkozva.

Valószínű, hogy közben ő maga is küldött egy követet a Portára, mert Bonfini szerint ezt a magyar diplomatát II. Bajezid értesítette megbízója haláláról. Egy nehezen ellenőrizhető szórványadat szerint végül Mátyás 1490. április 2-án a császárvárosban mégis meghosszabbította a békét a szultán küldötte előtt. Ám, ha ez netán meg is történt, már nem bírt különösebb jelentőséggel, mivel alig négy nap múlva a magyar uralkodó bécsi palotájában elhunyt. II. Bajezid állítólag elküldte egy emberét a Portáról a visszatérő magyar követtel, akivel olyan üzenetet küldött Corvin Jánoshoz, hogy kész negyvenezer harcossal támogatni trónigényét...²⁴

Érdemes még megemlíteni néhány olyan török és magyar követet, illetve hadvezér-államférfi nevét, akik valamilyen formában közreműködtek, közvetítettek a Porta és a budai-bécsi udvar

24 Istanbul. Topkapi ... E 5861. Hunyadi Mátyás Bécsben, 1488. VI. 15-én ratifikálja a 2 évre szóló békeokmányt.; Uo.: E 8568. Hadzsi Zaganosz török követ jelentése erről II. Bajezidhez, é.n. (1488) (OL Filmtár, uo.); *Gökbilgin, T.*: Korvin ... 1958. 369–390. o.; *Hazai Gy.*: A Topkapu ... 286–295. o.; *Fisher, S. N.*: The Foreign ... 1948. 32–48. o.; *Káldy-Nagy Gy.*: Nagy ... 1980. 238. o.; *Kalić, J.*: Beograd ... 1967. 199–200. o.; *Gökbilgin, T.*: Edirne ve Paşa livâsi. Istanbul, 1952. 109. o.; *Tardy L.*: Régi ... 1983. 64–70. o.; *Nagy I. - Nyáry A.*: Magyar ... IV. 1878. 160–161., 396–397. o.; *Fraknoi V.*: Mátyás élete ... 1890. 187–203., 382–383., 298. o.; *Uő.*: Magyarország ... II. 1902. 186–216. o.; *Kalić, J.*: Istorija ... 1982. 451. o.; *Bonfini, Antonio*: Magyar történet. II. Ulászló. (Ford.: Kulcsár Péter) = Humanista történetírók. (Szerk.: Kulcsár P.) Bp., 1977. 162–163. o.; Gál deák 1488-as portai követ kilétével kapcsolatban felmerült Keçeti Gál deák (1467, 1472) kincstári hivatalnok, kassai harmincados neve (*Kubinyi András*: A kincstári szemlézet a XV. század második felében. = Tanulmányok Budapest múltjából, XII. Bp., 1957. 33., 44. o. és 156. j.), viszont megállapítható, hogy ő a délvédeki eredetű, magyar-török-hercegovinai-boszniai-raguzai és Crna Gora-i kapcsolatokkal rendelkező Garai Gál deákkal azonos. Gál deák portai követségéről, a Garaiakról és a velük rokon Kishorváth-Hlapčič (Hlapsith) János 1489-es követéről I.: Istanbul. Topkapi ... E 5.861. (1488), *Hazai Gy.*: Urkunde ... 1965. 142–145. o.; *Uő.*: A Topkapu ... 1955. 294. o. és 46. j.; *Fenyvesi L.*: Corvin János csontmezei veresége I–III. = *Dunatáj* (Szekszárd), 1988. 11. évf. 3. sz. 53., 56–58. o., 4. sz. 53. o., 1989. 12. évf. 1. sz. sajtó alatt.

diplomáciai kapcsolatainak megteremtésében. Jellemző, hogy nemcsak a despota, hanem még a király, az országbíró, a smederevói szandzsákbég, a havasalföldi vajda és a szultán is a bevett diplomáciai nyelven, a szerb-bolgár, szláv-cirill írásmóddal bonyolította le levelezéseit. Maga Mátyás király is értette a szlávok akkor még egymáshoz eléggé hasonló nyelvét, de arról nincs tudomásunk, hogy írni is tudott volna cirill betűkkel. Valószínűnek tűnik, hogy törökföldi szerb levelezését az udvarában működő Vuk Kulučegović kancellista bonyolította le, aki a smederevói szandzsákbég megbízottjaként igen fontos katonai és politikai információkat szolgáltatott a Porta részére. Szerb nyelvű leveleiről török telhiszeket (kivonatokat, részletes összegezéseket) készítettek a szultánnak, melyek máig fennmaradtak. Kívülről - mint Hadzsi Zaganosz példája mutatja - maguk a mindenkorai török követek is részletes beszámolókat készítettek a Porta számára, melyek úgyszintén igen értékes adatokat tartalmaztak a kül- és belpolitikáról, a hadieseményekről, a király és a királyi tanács tevékenységéről, sőt például egy francia követség érkezéséről is.

Ennek analógiájára - no meg a XVI-XVII. századi helyzetre tekintettel - alighanem okkal feltételezhetjük, hogy hasonlóan járhattak el Magyarország portai követei és futárjai is. A diplomáciai közvetítők közül név szerint megemlíthetjük Vuk Branković szerb despota - 1481 táján boszniai bán - hasznos szerepét, továbbá Báthori István országbíró, erdélyi vajda és székelly ispán, Tepelus havasalföldi vajda, Nagy István moldvai vajda, Kinizsi Pál temesi ispán, délvidéki főkapitány, valamint a két Mihál-oglu testvér: Ali és Szkander bégek, smederevói parancsnokok s Jusuf itteni szandzsákbég nevét is.

1481-1483 között többször járt követségben a despotánál Murád csaus Ireg (Irig) és Kőlpény (Kupinovo) várkastélyaiban, illetve a budai királyi udvarban Báthori országbírónál is. Hasznos szolgálatokat végzett Vuk despota udvari papja, a művelt egyházi író, Jovan pápa is, aki Smederevót és Sztambulba egyaránt többször megjárta az 1480-as években, jobbára Murád kíséretében. Ekkor járt a Portán Czobor Imre féltestvére, Mihály is. Jaksith Demeterről 1482-ből még csak Raguzai térségből hallunk, de szinte bizonyosra vehető, hogy valaminő török-balkáni küldetésben járt e speciális „diplomáciai támaszponton”. Az 1480-as évek második felében a kalocsai érsekség javainak adminisztrátora, Lábatlani Gergely is többször megfordult a Portán. Ő régi török szakértő volt, először még az 1444-es várnai csatában esett oszmán hadifogságba, igen fiatalon, majd másodszor Szilágyi Mihály balvégzetű 1460-as pósafői ütközetében.

Az említettekén kívül néhány más követ nevét is megőrizték a korabeli iratok. 1486-ban Bajnai Both János - Lábatlani Gergely unokaöccse - hozott *salvus conductus*-t a Portára készülő Jaksith Demeternek. Őt elkísérte Sztambulba Lábatlani Gergely és Paksy Mihály is. Lábatlani a hrussói váruradalmat kapta Bars megyében Mátyás királytól hűséges törökföldi szolgálataiért, káraiért, a megpróbáltatásokért. Valamikor az 1480-as években járt a Portán Mátyás követeként Révay István is. 1482. január 28-án már a raguzai kormány is értesült arról, hogy Novi fellegvárát feladta a magyar helyőrség Ajasz hercegovinai szandzsákbégnek. A kapituláltak érdekében Palmotić és Pučić raguzai megbízottak, továbbá a pasa embere, Ferhád vojvoda közvetített a dalmát városállamban, melynek Kistanácsa 3 bárkát küldött Herceg-Novihoz a magyarokért. Február 1-jén át is hajóztatták a maroknyi túlélőt Raguzába, ahol a rektor és a Kistanács megajándékozta őket, Mátyás királyt pedig külön futárral tájékoztatta az esemé-

nyekről. 1484 kora tavaszán egy Szülejmán nevű követ vitt hírt a török–magyar béketárgyalásokról a dalmát kereskedőköztársaságba.

Az év nyarán II. Bajezid szultán egy „Bayolis” (Bajezid?) nevű csaut küldött a két elfoglalt moldvai vár, Kilia és Akkerman alól Mátyáshoz Budára, aki saját követével küldte vissza őt a török táborba, tiltakozva a békeszegés ellen. 1482–1484 között a magyar segítséggel trónra került Vlad Țalugerul havasalföldi vajda is többször közvetíteni próbált a béke érdekében a Porta és Buda között. S bár leveleiben önmagát a király szolgájának és Báthori országbíró fiának nevezte, ez nem akadályozta meg abban, hogy minden alkalommal támogassa a Moldva és Erdély ellen vonuló oszmán hadakat. A kis román ütközőállam függetlensége ekkor már teljesen illuzórikussá vált, mint ahogy 1489-ben Moldva is kénytelen volt behódolni II. Bajezidnek, mivel az előző évben IV. Kázmér lengyel uralkodó szintén fegyverszünetre lépett a szultánnal. Tudjuk, hogy 1485 elején Szülejmán bég járt követségben Mátyásnál osztrák földön, akivel a király ugyancsak elküldött egy magyar diplomatát a szultán csökei nyaralójába, majd Drinápolyban megerősítették a békét.

Különösen megélnékültek a követjárások 1486–1487 folyamán a két hatalom között, melyről Jaksith útjával kapcsolatban már szóltunk. Az említettekén kívül még tudjuk, hogy 1486 elején Mátyásnál járt Bécsben Haszán török követ, aki az 1510-es években zvoniki szandzsákbégként működött. Nehezen ellenőrizhető információk szerint ez a Haszán bég 1487 tavaszán is megfordult a magyar uralkodó bécsújhelyi ostromtáborában. 1486 júniusában egy négy fős lovaskisérettel rendelkező török követ tárgyalta Budán. Ez nem lehetett azonos Szülejmán béggel, mert ő, útban hazafelé a Portára, Juszuf smederevói szandzsákbég jelentése szerint még júniusban szerencsésen visszaért Budáról az észak-szerbiai török bázisra. Juszuf ekkor már tudta, hogy „Jahsi Dimitri” is készül Sztambulba. Jellemző, hogy e szerb–magyar követ elindulása előtt, még 1486 nyarán elkérte a bégtől Semendiréről Nalbend („patkolókovács”) Ali felcsert azzal az ürüggyel, hogy az egyik lesántult lovát kívánja meggyógyíttatni vele. S aztán Nagylakon jó alaposan kivallatta Alit nemcsak a szendrői állapotokról, hanem általában a Portáról és a törökökről is, majd bántatlanul visszaengedte a béghez.

A budai udvar török diplomáciájához tehát a sokoldalú előzetes információszerzés éppen úgy hozzátartozott, és a szultáni vezetés is hasonló módon járt el. 1487-ben Bécsben tárgyalta Mátyással Kaitbaj egyiptomi mameluk szultán követe, a jeruzsálemi pátriárka is. Ez évben a király egy feltehetően szláv vagy görög származású diplomatát küldött II. Bajezidhez, akit „Kosztadin Halb” néven említ a szultán. Hunyadi Mátyásnak a bécsújhelyi táborból 1487. június 25-i levele szerint, melyet a szultánhoz intézett, Ali bég tárgyalta nála a Porta részéről.

Mіндеzenközben nem szüneteltek az egyéb keleti követjárások sem. Például 1485 nyarán három magyar nemes fordult meg két szolgájával a perzsa sah udvarában, akiket Mátyás küldött, bizonyára törökellenes céllal. Az 1480-as évek elejétől Kaitbaj egyiptomi mameluk szultánnal is évente megfordultak a magyar uralkodó diplomatái, akik hajón keltek át Raguzából Alexandriába a Földközi-tengeren. Nevük nem ismert, de tudjuk, hogy egyikük visszafelé elhalt a hajón 1488 második felében, s a vele tartó öccse is kénytelen volt Raguzában partra szállni, mert megbetegedett. Az őket szállító velencei hajó kapitánya magával vitte a diplomáciai levelezést tartalmazó ládát, melyet a következő évben a köztársaság kormánya sértetlenül, lepecsételt állapotban adott át Mátyás odaküldött emberének. Lehetséges, hogy a dalmát

„Velence”, Ragusa – Narentával szomszédos – hercegovinai területén, Koš magyar palánkvár mellett évtizedeken át fontos szerepet játszó Vlatković magyar vazallus szerb família két tagja járt 1486-ban Egyiptomban, mert a nemzetség fejeéről, Ivaniš vojvodáról tudjuk, hogy éppen ekkortájt hunyt el, de két öccse, Žarko és Tadije jóval túléltek őt. (Ez az Ivaniš „Hunski” – humi, hercegovinai – vajda járt különben Mátyás követeként már 1473-ban is a szultánnál követségben egyik testvérével, alighanem a legaktívabb Žarkóval, aki még pár évvel a századforduló előtt is állhatatosan küzdött a török ellen, hol magyar, hol velencei zsoldban.)

1485-től megélénkült Mátyásnak a pápához, Nápolyba, más olasz államokhoz, Rhodoszra és Franciaországba irányuló diplomáciai offenzívája is a házi őrizetben tartott török trónkövetelő, Dzsem herceg megszerzése végett, mert az udvarában élő Bajezid szultánfi már nem képviselt semmilyen értéket. E célból sok kiváló diplomatája utazott az említett országokba, mint például Filipecz János váradi püspök, kancellár Franciaországba, Drágfi Tamás személynök Rómába, Kétházi Pál pedig a rhodoszi johannita lovagrend nagymesteréhez 1487-ben, de erőfeszítéseiket nem koronázta siker. Egyes információk szerint még az egyiptomi mameluk szultánnál, Kaitbajnál is részben emiatt jártak Mátyás diplomatái, mert a trónkövetelő szultánfi anyja, neje és gyermekei különben is Kairóban éltek. 1483–1488 között Dzsem magas rangú török párthívei közül is több bég és pasa fordult meg Budán, de nevüket nem jegyezték fel. Említésre érdemes, hogy a drinápolyi elszámolások szerint továbbra is a szultáni kincstárból fedezték a birodalomban megforduló magyar követségek napi költségeit, illetve ajándékait is. Olykor nemcsak ruhák, díszes kaftánok, hanem egzotikus állatok is eljutottak Mátyáshoz: például 1485 tavaszán Haszán bég 24 tevét vitt neki Sztambulból. A magyar uralkodó ezek hátán szállította Bécsbe saját kincstárát, amidőn színpompás bevonulását tartotta az újonnan elfoglalt császárvárosba. Két év múlva újabb tíz tevével ajándékozta meg őt II. Bajezid.

Láthattuk, hogy még a török–magyar békeokmányban is rögzítették a katonai intendánsok szabad járás-kelését, fegyvervásárlását egymás országaiban. Ez azonban természetesen csak a békeállapot idejére vonatkozott, olyannyira, hogy Mátyás még Erdélyből, jelesül Brassóból is csak akkor engedélyezte fegyverek kivitelét a török vazallus Havasalföldre, ha éppen viszonylag jobb kapcsolat alakult ki a hintapolitikus román vajdával, s nem fenyegetett mohamedán támadás veszélye sem. Érdemes még kiemelni két fontos mozzanatot Vuk Branković emigráns szerb despota, jajcei bán által 1482–1483 folyamán irigi és kupinovói várkastélyaiból közvetített török–magyar diplomáciai tárgyalások menetéből. Egyfelől azt az 1460-as évek közepe óta már többször is előbukkant tény, hogy a súlyos helyzetbe kerülő, kétfrontos harcba keveredő szultáni vezetés ismét felajánlotta Semendire (Smederevo, Végszendrő) és Szerbia nagy részének átengedését – meglehetősen taktikai fogásból, időnyerés végett –, amennyiben átadják érte cserébe a boszniai báziserődöt, Jajcét, s szabad utat engednek nyugat felé a Magyar Korona délszláv határterületein keresztül III. Frigyes és Velence tartományai felé. A magyar kormányzat azonban ezúttal is elutasította ezeket a feltételeket, bár valószínűleg másképpen reagáltak volna, ha a szultán nem veti fel Jajce és a környező boszniai tartomány átadását. (Ne feledjük el, hogy Mátyás már az 1470–1480-as években is rendkívül megkönnyítette a török portyázó seregek átvonulását déli országrészein az ellenséges osztrák és velencei területek ellen, s például az 1488-as békeegyezmény is csak a király előzetes engedélyéhez kötötte az ilyen katonai akciókat, melyeket a törökellenes kereszties hadjáratok keresztény ideológiájával ropant nehezen lehetett igazolni).

Nem véletlen tehát, hogy Velence, a császár, sőt a lengyel király is törökbarátsággal, a szultánnal való lepaktálással, ráadásul katonai szövetségkötéssel, együttműködéssel vádolták Hunyadi Mátyást, mely ugyan ilyen kiélezett, túlzó formában semmiképpen sem felelt meg a valóságnak, de kétségtelen, hogy a mélyben, a kulisszák mögött azért voltak bizonyos csíraformái – legalábbis a hallgatólagos jóváhagyás, eltűrés viszonylatában. Katonai együttműködés tehát nem volt a Porta és Buda között, de Mátyás megkönnyítette a török portyázó alakulatok viszonylag szabad átvonulását országa délszláv határbánságain, továbbá a Dráva völgyén át nyugatra, s ezzel veszélyes precedenst teremtett, melynek levét leginkább a Jagellók Magyarországa itta meg, bár már az ő kormányzata is megsínylette több alkalommal, főleg az 1470–1480-as évek fordulóján. Mátyás török katonapolitikájának és diplomáciájának e nem elkerülhetetlen negatívumára feltétlenül rá kell mutatnunk anélkül, hogy különösebben eltúloznánk azt.

A másik tanulság, mely a Vuk despota által közvetített fegyverszüneti tárgyalásokból kihüvelyezhető, inkább katonapolitikai, biztonságtechnikai szempontból érdemel figyelmet, mivel e tekintetben olyan mélységekig kalauzol el bennünket, aminőkről még a török–magyar békekötésekkel kapcsolatban ránk maradt okmányok sem tájékoztatnak.

Természetesen az sem véletlen, hogy mindezek éppen Vuk despota 1483-as levelében maradtak fenn – melyet különben a magyar végek egyik leghírhedtebb „ostorához”, Mihál-oglu Ali smedereói szandzsákbéghez intézett, aki mintegy hat évtizedig harcolt ellenünk, s csak az 1510-es években hunyt el Sztambulban –, mivel az emigráns szerb trónkövetelő (aki persze csak afféle „címzetes” fejedelemnek számított, hiszen voltaképpen Mátyás határőrtiszteként tevékenykedett) nemcsak a magyar állam déli hadszíntereinek kiváló ismerője volt, hanem az észak-balkániaknak is, mivel 1464 második feléig a szultánt szolgálta fegyverével a budai kormányzat ellen, majd ezt követően is gyakran összecsapott II. Mehmed és II. Bajezid seregeivel a török által megszállt Szerbiában és Boszniában.

A dél-magyarországi és észak-balkáni hadszínterek, benne a leginkább érintett határtérségek viszonyaival egyaránt alaposan tisztában levő szerb hadvezér figyelemreméltó biztonsági zónát vázolt fel Ali bég számára annak érdekében, hogy e vonatkozásban is körvonalazzák a mindkét fél számára elfogadható kompromisszum néhány alapvető konkrétumát.

A despota – minden bizonnyal Mátyás instrukcióival teljes összhangban – azt javasolta a bégnek, hogy a békeszerződésben tételesen rögzítsék: egyik oldalon se vezethessék a főerőket túlságosan közel a határvidékekhez. Indítványa szerint a törököknél Kruseváciig, a magyaroknál pedig Szegedig vonulhassanak csak a szárazföldi csapatok. Ugyanígy, a török hajók és naszádok ne haladhassanak tovább Smederevónál, illetve magyar részen Futaknál és Szalánkeménél (Slankamennél). S bár a török–magyar békeokmányok ilyen aprólékos részleteket természetesen nem tartalmaztak, de úgy tűnik, 1484-től többé-kevésbé mindkét fél betartotta a vázolt biztonsági zónával kapcsolatos tilalmakat.²⁵

25 L. az 1., 7. és 22–24. jegyzetet, továbbá: *Ménage, V. L.*: The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486. = *Journal of the Royal Asiatic Society*. London, 1965. 112–132. o.; *Jubász László*: Mátyás király Bécsben. München, 1985. 34., 54. o.; *Hazai Gy.*: Remarques sur les emprunts turcs des langues sud-slaves. = *Studia Slavica*, VII. 1961. 97–138. o.; *Uő.*: Kám njaki vāprosi na ostmansko-turskite zaemski v južnoslavjanskite ezici. = *Uo.*: IX. 1963. 387–391. o.; *Uő.*: A bulgáriai cirill betűs török emlékek problémái. Kandidátusi disszertáció kézírata. (Bp.) 1959. 321. o. = MTA Kézirattár, D 869.; *Gerézi Rabán*: A magyar világi líra kezde-

Ennyi az, melyet e tanulmány keretében föl lehetett vázolni a magyar-oszmán-török (balkáni) diplomáciai érintkezésekről Mátyás király haláláig. Kétségtelen, hogy a mostoha forrásviszonyokból, a téma elhanyagolt voltából és a sokféle szétszóródott adatforgácsok felkutatásának nehézségeiből fakadóan számos problémát még egyáltalán nem, vagy csupán felületesen, analógiák és hipotézisek segítségével lehet érinteni. Annyi azonban már ebből a vázlatos összegzésből is kiderül, hogy Mátyás Magyarországa igen komoly szervezeti keretekkel, kialakult formákkal és eszközökkel rendelkezett a török-balkáni diplomáciai kapcsolatok területén.

tei. Bp., 1962. 38-59. o.; Gergely éneke Jaksics Demeter veszedelméről; *Ottó J.*: Mátyás küldiplomáciaja. Bp., 1884.; *Nagy I. - Nyáry A.*: Magyar... I-IV. Bp. 1876-1878. passim; *Thallóczy L.*: Frammenti... Trieste, 1911-1914. I-III. passim; *Kalić, J.*: Istorija... II. 1982. 413-420. o.; *Kalić-Mijušković, J.*: Beograd... 1967. 200-218. o.; *Horváth M.*: Magyarország... III. 1871. 97-98. o.; OL DL 19.197. Retz, 1486. X. 24. Mátyás király a Bars megyei Hrussov váruradalmát adja zálogbirtokként Lábatlani Gergely portai követnek; *Vámbéry Ármin*: Mátyás király követei Perzsiában. = Mátyás király emlékkönyv. (Szerk.: Márki Sándor.) Bp., 1902. 105-107. o.; *Tardy L.*: Perzsia és a Nyugat Mohács előtt. = *Századok*, 1977. III. évf. 4. sz. 728-734. o.; *Tbüry József*: Ki volt a vak török császár? = Uo. 1893. 27. évf. 840-849. o.; *Čirković, S.*: Jakšić Dmtar. = Enciklopedija Jugoslavije, IV. Zagreb, 1957. 451. o.; *Hammer, J.*: Geschichte... II. 1828. 285-296. o.; *Zinkeisen, J. W.*: Geschichte... II. 1854. 500-501. o.; *Iorga, N.*: Geschichte... II. 1909. 257-262. o.; *Babinger, F.*: „Bajeid Osman”... 1951. III. 349-388. o.; *Uő.*: Mikhal-Oghlu = Enzyklopaedie des Islam, Lieferung 45. Berlin, 1932. 568-570. o.; *Zirojević, Olga*: Smederevski sandžakbeg Ali-beg Mihaloglu. = Zbornik za istoriju 3. Novi Sad, 1971. 9-27. o.; *Uő.*: Grad Kulić. = *Vojnoistorijski glasnik*, god. XVIII. broj 3. Beograd, 1923. 61-76. o.; *Fraknoi V.*: Mátyás diplomatái... 1898. 145-151. o.; *Nehring, K.*: Matthias... 1975. 184. o. és 325. j.; *Uő.*: Mátyás... 1978. 427-440. o.; *Uő.*: Magyarország... 1983. 6-8. o.; *Uő.*: Angaben zu einer unveröffentlichten Kopie eines Registers aus der Kanzlei von Matthias Corvinus. = *Levélári Közlemények*, 1972. 43. évf. 1. sz. 85-96. o.; *Uő.*: Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in dee zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts I. = Uo. 1976. 47. évf. 1. sz. 87-120. o.; 2. sz. 247-268. o.; *Božić, I.*: Dubrovnik... 1952. 214-215. o.; *Thallóczy L.*: Bosnyák... 1909. 526-529. o.; OL Mikrofilmtár, 30.173-30.174 doboz; Karl Nehring-gyűjtemény; Brno. Universitni Knihovny. MK 9. Mikulovsky rukopis: Relationes Italice, Regionum diversarum condiciones complectentes, a legatis Venetotum descriptae, fol. 210^r-283^r: 123 db levélmásolat Mátyás király kancelláriájáról (1478. VII. 12.-1482. X. 13.), melyekből kb. 70 a közöletlen; Wien. Öst. Natb. Hand. Cod. SN 1912. 43-44. fol. („Baýolis” csasuról) = Uo. 30.173. doboz; *Knoll, Paul W.*: Poland as Antemurale Christianitatis in the Late Middle Ages. = *The Catholic Historical Review*, 60., 1974. 381-400. o.; *Gröblacher, Johann*: König Maximilians I. erste Gesandtschaft zum Sultan Bayezid II. = Festschrift Hermann Wiesflecker. Graz, 1973. 73-80. o.; *Bóka Éva*: Európa és a törökök (Válogatás a török birodalom megdöntésére született 16-17. századi terveköl) = *Világtörténet*, 1983. 2. sz. 83-104. o.

László Fenyvesi
HUNGARIAN—TURKISH DIPLOMATIC CONNECTIONS
UP TO THE DEATH OF KING MATTHIAS

Summary

When King Matthias acceded to the Hungarian throne the diplomatic connections between Hungary and the Turkish Empire had traditions of more than hundred years. King Matthias aspired to supremacy over Central Europe — this was equal to the crown of the Holy Roman Empire — and, by his conquests in the South and West, he formed a country which was strong enough militarily to create an equilibrium of powers with the Turkish Empire, the most dangerous enemy of the Hungarian State. This study deals with the specific ways and methods of the contemporary diplomacy with the use of a great number of archival sources.

László Fenyvesi
UNGARISCH—TÜRKISCHE DIPLOMATISCHE BEZIEHUNGEN
BIS ZUM TODE VON KÖNIG MATTHIAS

Resümee

Zur Zeit der Thronbesteigung von Matthias blickte die ungarisch-türkische zwischenstaatliche Berührung auf eine Vergangenheit von mehr als einem Jahrhundert zurück. Matthias, der um die mitteleuropäische Hegemonie und — was damit gleichwertig war — um die deutsch-römische Kaiserkrone ins Feld zog, schweißte durch seine Eroberungen im Süden und Westen ein Land zusammen, das — vennleich um den Preis eines ewigen Eiertanzes — aufgrund seiner gerade durch die Expansion zugenommenen militärischen Stärke ein relatives militärisches Gegengewicht zum gefährlichsten Gegner des ungarischen Staates, dem osmanisch-türkischen Reich, bilden konnte. In dieser Studie wird die eigenartige diplomatische Tätigkeit der Epoche aufgrund vieler, oft schwer zugänglicher Quellen überblickt.

Ласло Феньвеш
ВЕНГЕРО-ТУРЕЦКИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ СВЯЗИ ДО
МОМЕНТА СМЕРТИ КОРОЛЯ МАТЬЯША

Резюме

Венгеро-турецкие межгосударственные сношения располагали уже более чем вековыми традициями. Вступивший в борьбу за вегемонию в Центральной Европе — и что однозначно этому за германоримскую императорскую корону — Матьяш благодаря своим завоеваниям на юге и на западе — создал такую державу, которая ценой непрерывных дипломатических лавирований, опираясь на свою армию, окрешшую и выросшую именно в завоевательных походах, сумел добиться относительного военного равновесия в отношении с самым грозным противником венгерского государства Османской Турецкой империей. На основании множества зачастую трудно доступных источников автор статьи дает обзор своеобразной дипломатической деятельности эпохи.